

Article type: Research Article

Analysis of Field Experiences and the Development of Reflective Thinking in the Arabic Language Teaching Internship Course Based on Donald Schon's Theory

Pouran Rezaei Choshali¹, Ali Khaleghi²

1. **Corresponding author**, Assistant professor in Department of Arabic Language and Literature Education, Farhangian University, Tehran, Iran. E-mail: p.rezaie@cfu.ac.ir
2. Assistant professor in Department of Arabic Language and Literature Education, Farhangian University, Tehran, Iran. E-mail: a.khaleghi@cfu.ac.ir

ORCID

First author's full name <http://orcid.org/0009-0009-2202-9115>

Second author's full name <http://orcid.org/0000-0001-6795-0930>

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Received: 2025/01/13
Reviewed: 2025/10/08
Accepted: 2025/10/24
Published Online:
2025/11/05
Pages:

Keywords:
Internship,
Arabic Language Teaching,
Reflective Teacher,
Reflective Thinking,
Donald Schon.

Background and Objectives: This research, with the aim of analyzing the field experiences of students in the Arabic Language Teaching major during their internship and examining the development of "educational thinking" in them, was conducted based on the theoretical framework of Donald Schon (1983). **Methods:** In terms of purpose, this study is applied research, and in terms of data collection, it is a survey. The research population consisted of student-teachers who completed the internship course in the 2024-2025 academic year at Farhangian University of Qom. The sampling method was purposive, based on the criterion technique, with the criterion for participation being the completion of Internships 1-4 in the Arabic Language Teaching group. 104 student-teachers responded to the reflective teacher questionnaire. **Findings:** The findings indicate that field experiences, especially when accompanied by structured reflection opportunities, can significantly enhance students' educational thinking and guide them toward conscious professionalization. Furthermore, challenges such as a lack of adequate guidance from field supervisors and the disconnect between theoretical knowledge and real classroom conditions were identified as obstacles to effective reflectivity. **Conclusion:** The findings of this research can contribute to improving internship programs in the Arabic Language Teaching major and to designing reflection-based training courses.

Cite this Article: Rezaei Choshali, P., & Khaleghi, Ali. (2025). Analysis of Field Experiences and the Development of Reflective Thinking in the Arabic Language Teaching Internship Course Based on Donald Schon's Theory. *The Journal of Theory and Practice in Teachers Education*, (?), 1-16. <https://doi.org/10>

نوع مقاله: پژوهشی

تحلیل تجارب میدانی و پرورش تفکر تأملی در درس کارورزی رشته آموزش زبان عربی

براساس نظریه دونالد شون

پوران رضائی چوشلی*^۱، علی خالقی^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات عربی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: p.rezaie@cfu.ac.ir

۲. استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات عربی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: a.khaleghi@cfu.ac.ir

چکیده

پیشینه و اهداف: این پژوهش با هدف تحلیل تجارب میدانی دانشجویان رشته آموزش زبان عربی در طی دوره کارورزی و بررسی چگونگی پرورش «تفکر تأملی» در آنان، بر مبنای چارچوب نظری دونالد شون (۱۹۸۳) انجام شده است. **روش‌ها:** این مطالعه از روش پژوهش کاربردی و از حیث نوع داده‌ها پیمایشی است، جامعه پژوهش دانشجویان معلمان هستند که در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ درس کارورزی را در دانشگاه فرهنگیان قم گذرانده‌اند، روش نمونه‌گیری هدفمند مبتنی بر تکنیک معیار است، معیار شرکت در این پژوهش گذراندن کارورزی ۱-۴ گروه آموزش زبان عربی است. ۱۰۴ دانشجو معلم به پرسشنامه معلم فکور پاسخ داده‌اند. **یافته‌ها:** نتایج نشان می‌دهد که تجارب میدانی، به‌ویژه زمانی که با فرصت‌های تأمل ساختاریافته همراه باشد، می‌تواند به‌طور معناداری تفکر تأملی دانشجویان را تقویت کرده و آنان را به سمت حرفه‌ای شدن آگاهانه سوق دهد. همچنین، چالش‌هایی چون کمبود هدایت مناسب از سوی اساتید و معلمان راهنما و عدم تطابق بین دانش نظری و شرایط واقعی کلاس، موانعی در مسیر این تفکر تأملی مؤثر محسوب می‌شوند. **نتیجه‌گیری:** یافته‌های این پژوهش می‌تواند به بهبود برنامه‌های کارورزی در رشته آموزش زبان عربی و طراحی دوره‌های آموزشی مبتنی بر تفکر تأملی کمک کند.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت:

تاریخ بازنگری:

تاریخ پذیرش:

تاریخ انتشار آنلاین:

شماره صفحات:

واژه‌های کلیدی:

کارورزی

آموزش عربی

معلم فکور

تفکر تأملی

دونالد شون

۱. **استناد به این مقاله:** رضائی چوشلی، پوران، خالقی، علی. (۱۴۰۵). تحلیل تجارب میدانی و پرورش تفکر تأملی در درس کارورزی رشته آموزش زبان عربی براساس نظریه دونالد شون. *نظریه و عمل در تربیت معلمان*، ۴(۱)، ۱-۱۶.

مقدمه

کارورزی فرآیندی منتج به تربیت کارورز متفکر (Salerni et al., 2014) و انتقال از مبتدی به سوی حرفه‌ای شدن است (Moore, 2013) آن را پلی میان محیط دانشگاهی و محیط شغلی می‌داند (Ruhanen et al., 2013). کارورزی به عنوان قلب تپنده برنامه‌های تربیت معلم، فرصتی بی‌بدیل را برای دانشجومعلمان فراهم می‌آورد تا آموخته‌های نظری را در میدان عمل آموزشی و در مواجهه با موقعیت‌های واقعی کلاس درس و مدرسه بیازمایند. این فرآیند، نه تنها پلی استوار بین نظریه و عمل می‌سازد، بلکه بستری برای ژرف‌بخشی به تجربیات پیشین و توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای فراهم می‌نماید. هدف اصلی برنامه درسی کارورزی در دانشگاه‌هایی مانند دانشگاه فرهنگیان، قرار دادن دانشجویان در موقعیت‌های عینی و پیچیده آموزشی است تا از این رهگذر، بتوانند مهارت‌ها و دانش تئوریک خود را در بافتی واقعی به کار گیرند، بازانندیشی کنند و بهبود بخشند. بر این اساس فرض شده است که دانش اصیل و مهارت‌های ضروری معلمی، در متن تجربیات زیسته و تعاملات روزمره شکل می‌گیرد و از طریق تفکر مشارکتی و گفت‌وگو با همکاران، راهبران و سایر ذی‌نفعان، تعمیق و تکامل می‌یابد (Vescio et al., 2008).

کارورزی یکی از مهم‌ترین، هیجان‌انگیزترین و در عین حال چالشی‌ترین تجربه‌ها در مسیر آماده‌سازی دانشجومعلمان است. این دوره به آنان اجازه می‌دهد تا: الف) مهارت‌های تدریس و مدیریت کلاس درس را در عمل توسعه دهند، ب) پیش‌فرض‌ها و نگرش‌های خود را کشف و در مواجهه با محیط‌های پویای آموزشی بازسازی کنند، ج) برنامه‌ریزی، تدریس و ارزشیابی را بر اساس نیازهای واقعی و ظرفیت‌های یادگیری دانش‌آموزان تمرین نمایند، د) چگونگی تعامل و همکاری مؤثر با معلمان دیگر، والدین و جامعه را بیاموزند (Fletcher et al., 2011) این برنامه با بهره‌گیری از ابزارهایی چون مشاهده تأملی، روایت‌نگاری، واکاوی تجربیات، و نیز روش‌های اقدام‌پژوهی فردی، درس‌پژوهی و خودکاری روایتی، در پی پرورش «معلم فکور» و مجهز کردن وی به قابلیت «تأمل در عمل» است. چنین معلمی قادر خواهد بود تا در لحظات غیرمنتظره و موقعیت‌های مبهم آموزشی، به شیوه‌ای خلاق و مسؤولانه عمل کرده و نظریه عمل شخصی خود را بسازد. در نهایت، کارورزی نقشی محوری در تبدیل دانشجومعلم به یک کنشگر مستقل، انعطاف‌پذیر و فکور ایفا می‌کند؛ معلمی که می‌تواند نه تنها به حل مسائل آموزشی بپردازد، بلکه به طور مستمر در جهت بهبود کیفیت تدریس و یادگیری گام بردارد (Otara, 2014). دونالد شون^۱ از جمله نظریه پردازان برجسته در حیطه تربیت معلم فکور می‌باشد که بر تربیت کارگزاران عملی فکور تأکید دارد (مهرمحمدی، ۱۳۷۹: ۳۲). در برنامه‌های تربیت معلم، باید بر یادگیری از طریق عمل و تأمل بر عمل تأکید شود زیرا هدف نهایی، تربیت معلم فکور است که بتواند در لحظه عمل، موقعیت را درک کند، تصمیم بگیرد و نظریه عمل خود را توسعه دهد (Schon, 1987: 25-37). کاربرد نظریه شون در کارورزی آموزش زبان عربی، موجب تربیت معلمان فکور می‌شود که می‌توانند در بافت پیچیده آموزش زبان، به شیوه‌ای انعطاف‌پذیر عمل کنند، قادر به خلق دانش عملی مختص بافت کلاس خود هستند، به جای تکیه صرف بر روش‌های ثابت، به طراحی راهبردهای آموزشی پویا و موقعیتی می‌پردازند، این رویکرد، نه تنها شایستگی‌های حرفه‌ای دانشجومعلمان عربی را ارتقاء می‌دهد، بلکه زمینه‌ساز نوآوری در آموزش این زبان در بافت فرهنگی-آموزشی ایران خواهد بود.

هدف پژوهش

- تبیین الگوهای تأمل در عمل در تجارب میدانی دانشجومعلمان زبان عربی بر اساس نظریه دونالد شون.
- شناسایی مؤلفه‌های «دانش در عمل» در فرآیند تدریس مهارت‌های چهارگانه زبان عربی (شنیدن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن).

¹ - Donald Schön

- تحلیل چگونگی شکل‌گیری تفکر تأملی در دانشجومعلم‌ان از طریق مواجهه با موقعیت‌های غیرقابل پیش‌بینی در کلاس درس عربی.
- ارائه راهبردهای تقویت «تأمل در عمل» برای آموزش مؤثر مفاهیم پیچیده زبان عربی (مانند صرف و نحو، ترجمه).

سؤالات پژوهش

۱. تأثیر بازتاب ساختاریافته بر اساس نظریه دونالد شون (تأمل در عمل و تأمل بر عمل) بر پرورش تفکر تأملی و حرفه‌ای شدن دانشجومعلم‌ان رشته آموزش زبان عربی در دوره کارورزی چگونه است؟
۲. مهم‌ترین چالش‌ها و موانع موجود در مسیر به‌کارگیری نظریه دونالد شون در دوره کارورزی رشته آموزش زبان عربی دانشگاه فرهنگیان چیست و این چالش‌ها چگونه بر شکاف بین دانش نظری و عمل آموزشی تأثیر می‌گذارند؟

ضرورت و اهمیت پژوهش

با توجه به تحولات معاصر در حوزه تربیت معلم، تأکید فزاینده‌ای بر رویکردهای یادگیری مبتنی بر تأمل و بازاندیشی در عمل حرفه‌ای مشاهده می‌شود. در این میان، درس کارورزی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی برنامه‌های تربیت معلم در دانشگاه فرهنگیان بستر مناسبی برای پیوند دانش نظری با تجربه‌های واقعی کلاس درس فراهم می‌آورد. با این حال، در بسیاری از برنامه‌های تربیت معلم، کارورزی بیشتر به انجام فعالیت‌های عملی یا مشاهده فرایند تدریس محدود می‌شود و ظرفیت آن برای پرورش تفکر تأملی دانشجومعلم‌ان کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. از سوی دیگر، نظریه کنش تأملی دونالد شون با تأکید بر بازاندیشی در حین عمل و پس از عمل، چارچوبی نظری برای درک چگونگی شکل‌گیری یادگیری حرفه‌ای در بستر تجربه‌های عملی ارائه می‌دهد. بهره‌گیری از این چارچوب می‌تواند به ارتقای کیفیت کارورزی و تبدیل آن به فرایندی یادگیرنده و تأمل‌محور در رشته آموزش زبان عربی کمک کند. با وجود این، در حوزه تربیت معلم زبان عربی، پژوهش‌های اندکی به بررسی نقش تجارب میدانی کارورزی در پرورش تفکر تأملی دانشجومعلم‌ان پرداخته‌اند. این پژوهش نه تنها به غنی‌سازی ادبیات تربیت معلم در حوزه زبان‌های خارجه کمک می‌کند، بلکه با ارائه راهکارهای عملی، کارورزی را از حاشیه به متن برنامه درسی تربیت معلم در حوزه زبان‌های خارجه کمک می‌کند، بلکه با ارائه راهکارهای را به سازندگان دانش تربیتی به جای مصرف‌کنندگان منفعل آن تبدیل کند. همچنین ضعف مهارت‌های ارتباطی در دانش‌آموزان ایرانی نشان‌دهنده نیاز به رویکردی تأمل‌محور در تربیت معلم است. این پژوهش راهکارهای عینی برای تبدیل دانشجومعلم‌ان به کنشگران هوشمند در کلاس درس ارائه می‌دهد. این پژوهش به معلم‌ان می‌آموزد چگونه از طریق «تأمل در عمل» بر این چالش‌هایی از قبیل: آموزش دستور زبان پیچیده عربی به فارسی‌زبانان، ترجمه متون مقدس مانند قرآن و متون دینی موجود در کتاب‌های درسی غلبه کنند.

پیشینه پژوهش

نظر به جایگاه درس کارورزی در دانشگاه فرهنگیان و رشته آموزش زبان عربی، مطالعات پیشین مرتبط با کارورزی در نشریات و پایگاه‌های داده به شرح ذیل می‌باشد:
معصوم پناه و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان «تجزیه و تحلیل انتقادی نیازهای دروس کارورزی در دانشگاه فرهنگیان: دیدگاه مربیان و دانشجویان» در مجله «*Iranian Journal of English for Academic Purposes*» به چاپ رسانده است. این مطالعه تلاشی برای انجام یک تجزیه و تحلیل نیازهای بحرانی است که در آن معلم‌ان و دانش‌آموزان نگرانی‌ها، مشکلات و نیازهای خود در دوره‌های عملی را بیان می‌کنند. یافته‌های این تحقیق، برای آگاهی برنامه‌ریزان برنامه درسی رشته آموزش زبان انگلیسی، اساتید کارورزی و معلم‌ان زبان مدارس نسبت به نیازهای دانشجومعلم‌ان انجام شده است.

خروشی و همکاران (۱۳۹۹) مقاله‌ای با موضوع «بررسی مسائل و مشکلات درس کارورزی از نظر مدرسین دانشگاه فرهنگیان مطالعه موردی: دانشگاه فرهنگیان اصفهان»، در فصلنامه مطالعات سیاستگذاری تربیت معلم منتشر نموده‌اند. هدف پژوهش حاضر بررسی مسایل و مشکلات درس کارورزی از نظر مدرسین این درس، در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان بوده است. شغل معلمی به منزله یک فعالیت حرفه‌ای نیازمند فلسفه‌ای برای پیوند میان نظریه و عمل است. لذا توجه به برنامه‌ریزی منسجم در راستای آموزش عملی و نظری مناسب درس کارورزی در دانشگاه فرهنگیان با توجه به چالش‌های پیش روی آن ضروری می‌نماید.

علیرضا بادله (۱۳۹۹)، مقاله‌ای با محوریت «شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر ارتقای کیفیت اجرای کارورزی و ارزیابی وضع موجود در دانشگاه فرهنگیان استان مازندران»، در مجله مطالعات آموزشی و آموزشگاهی به چاپ رسانیده است. هدف پژوهش شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر ارتقای کیفیت اجرای کارورزی و ارزیابی وضع موجود در دانشگاه فرهنگیان بود. روش پژوهش، کاربردی از نوع آمیخته و جامعه آماری شامل همه دانشجومعلمین و اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان مازندران است. براساس نتایج، شش مؤلفه برنامه درسی محتوا، دانشجومعلمین، استادان کارورزی، معلمان راهنما و مدارس بر کیفیت اجرای کارورزی در دانشگاه فرهنگیان مؤثر شناخته شد و وضعیت مؤلفه‌های یادشده از دیدگاه استادان و دانشجومعلمین در سطح بالای متوسط مطلوبی ارزیابی شد.

هدایت الله تقی زاده (۱۴۰۰)، مقاله‌ای با موضوع «نقش کارورزی در رشد حرفه‌ای مرتبط با آموزش زبان عربی»، در مجله پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب منتشر نمود. این مقاله به بررسی نقش کارورزی در دانشگاه فرهنگیان پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که کارورزی باعث افزایش اعتماد به نفس دانشجومعلمین، پیاده سازی علم در حیطه عمل می‌شود. این مقاله با تکیه بر مباحث نظری به بررسی جایگاه کارورزی در تربیت معلم پرداخته است.

عرب زاده و همکاران (۱۴۰۰)، مقاله‌ای با محوریت «تبیین راهبردها و پیامدهای تحقق نظام کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان»، در مجله رهبری و مدیریت آموزشی منتشر نمودند. پژوهش حاضر به تبیین راهبردها و پیامدهای نظام کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان پرداخته است. مقاله کیفی و از نوع پدیدارشناسی است. یافته‌های پژوهش نشان داد که راهبردهای مؤثر در تحقق نظام کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور شامل استقرار سامانه نظارتی در جهت اجرای مناسب کارورزی، بازنگری و به‌سازی دوره های کارورزی، توجه به چارت سازمانی در دوره کارورزی، تفویض اختیارات بیشتر به دانشگاه فرهنگیان، تربیت و تامین نیروی انسانی لازم، و تدارک تجهیزات لازم برای مدارس و دانشگاه فرهنگیان است.

مریم السادات قریشی خوراسگانی (۱۴۰۱)، پژوهشی با عنوان «تأثیر کارورزی بر توسعه فردی و حرفه‌ای دانشجویان: نقش میانجی مهارت»، در مجله علوم تربیتی منتشر نموده است. هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش میانجی مهارت‌های فردی و حرفه‌ای در رابطه کارورزی بر توسعه فردی و حرفه‌ای دانشجویان علوم تربیتی بود. از این رو پژوهش، توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری را دانشجویان علوم تربیتی دانشگاه الزهرا (س) ۲۰۰ دانشجو، تشکیل داد. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، کارورزی به‌طور مستقیم در چهار حوزه مهارت‌های فردی، حرفه‌ای، توسعه فردی و حرفه‌ای نقش دارد. با افزایش مهارت فردی دانشجویان، کارورزی به‌طور غیرمستقیم روی مهارت‌های حرفه‌ای نیز تأثیرگذار خواهد بود. به‌تبع آن، توسعه حرفه‌ای دانشجویان را به دنبال دارد.

سبحانی جو و همکاران (۱۴۰۲)، پژوهشی با عنوان «تبیین دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان نسبت به برنامه درسی کارورزی بر اساس نظریه داده‌بنیاد»، در مجله مطالعات آموزشی و آموزشگاهی انتشار داده‌اند. هدف اصلی این پژوهش بررسی دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان، نسبت به برنامه کارورزی است. جامعه مورد مطالعه استادان راهنمای کارورزی دانشگاه فرهنگیان استان خوزستان بود که به شیوه نمونه‌گیری هدفمند، تعداد ۱۹ نفر از آنها انتخاب شده بودند. از نتایج مهم این پژوهش ضرورت، تنظیم ساختار عمل‌گرایانه کارورزی، جهت متناسب‌سازی برنامه کارورزی با واقعیت‌های میدانی است.

مبانی نظری

نظریه تربیت معلم فکور دونالد شون

دونالد آلن شون (۱۹۳۰-۱۹۹۷) متفکر خلاق و نوآوری که بیشتر بخاطر ابداع مفهوم «کارگزار فکور» شناخته شده است. شون در آموزش‌های اولیه تحت تأثیر تجربه‌گرایی منطقی بوده و بعدها از تئوری «دانش ضمنی» پولانی و هراکلیتوس فیلسوف تغییر یونان باستان نیز تأثیر پذیرفته است (Ramage, 2017: 1161). شون در بحث پژوهش‌های تربیتی از اندیشه‌های جان دیویی^۱ تأثیر پذیرفته است حتی در رساله دکتری خود در سال ۱۹۹۵ از نظریه دیویی (۱۹۳۸) الهام گرفته است. شون در کتاب «کارگزار فکور»^۲ بسیاری از دغدغه‌های اولیه خود را باهم طرح کرد و آن‌ها را در جهت جدید پیش برد. نقطه شروع او بحران اعتماد به دانش حرفه‌ای است، (شون ۱۹۸۳: ۳) که ناشی از عدم تطابق بین نیازهای متخصصان و مهارت‌های به دست آمده از طریق فرایندهای آموزش سنتی است و از نظر شون تحت سلطه الگوی عقلانیت فنی یا آنچه وی معرفت‌شناسی پوزیتیویستی^۳ عمل می‌نامد، قرار داشته و بر حل مسئله ابزاری با استفاده از تئوری و تکنیک علمی سختگیران تأکید می‌کند (Schon, 1983: 21). شون صراحتاً به نابرابری بین الزامات عمل و رویکردهایی که تحت عقلانیت فنی امکان پذیر است، اشاره کرده و معتقد است نتیجه این کار نوعی از تدریس است که به جای پرداختن به نیازهای مستقیم عمل حرفه‌ای بر پایه و اساس علمی و دقیق آن تأکید می‌کند (Ramage, 2017: 1161). از نظر شون در سلسله مراتب تکنیکی-خردگرایی عمل کمترین ارزش را دارد و بالاترین مقام مختص نظریه و کسانی است که تحقیقات نظریه پردازان انجام می‌دهند (Munby et al., 1989: 72). از این نظر شون معرفت‌شناسی عمل را بازسازی می‌کند و آن را از وضعیت پست پایین تر خود نسبت به نظریه خارج می‌کند (همان: ۷۱) شون همچنین با طرح این ایده که کارگزاران می‌توانند در عمل تأمل کنند سعی در حل مسئله فاصله زمانی بین عمل و تأمل در رویکرد عقلانیت تکنیکی دارد. در حالی که پژوهشگر تأملی در رویکرد دیویی باید عملی را که یک بار با یک معضل بفرنج مواجه شده بود به حالت تعلیق در آورد و فقط هنگامی که الگوی تأملی به مرحله نهایی خود برسد. دوباره به عمل بازگردد. به نظر می‌رسد که کارگزار فکور شون در جریان عمل تأمل میکند آنچه شون آن را «عمل در زمان حال»^۴ نامیده است (Schon, 1987: 26). بنابراین نظریه دونالد شون (۱۹۸۷) مبتنی بر عمل و تدریس فکورانه می‌باشد. او بر حل مسئله و مفهوم سازی از طریق تفکر در عمل تأکید دارد (Ord, 2012) از این نظریه به عنوان الگویی در تربیت معلم، استقبال فراوان شده است. شون برای تربیت حرفه‌ای، عمل فکورانه یا تأمل در عمل را توصیه می‌کند. طبق نظر شون (۱۹۸۳) زندگی شاغلان به دانش ضمنی آنان در عمل بستگی دارد (به نقل از امام جمعه و مهرمحمدی، ۱۳۸۵)

او با نقد الگوی سنتی «تکنیکی-عقلانی» در عمل حرفه‌ای، بر اهمیت تأمل در عمل به عنوان هسته‌ی اصلی حرفه‌ای گری تأکید می‌کند. اگرچه شون مشاغل را به پنج دسته اصلی (مهندسی، معماری، مدیریت، روان‌درمانی و برنامه‌ریزی شهری) تقسیم کرده و کار معلمی را به‌طور مستقیم در این طبقه‌بندی جای نمی‌دهد، اما اصول نظریه او به‌ویژه در حوزه تربیت معلم بسیار مورد اقبال قرار گرفته است. (ایروانی، ۱۳۸۸: ۲۱۵)

سطوح تربیت معلم فکور

سطوح و مفاهیم کلیدی تربیت معلم فکور از دیدگاه شون به شرح زیر است:

الف) دانش ضمنی^۵

دونالد شون به چگونگی تجربه و درک جهان توسط حرفه‌ای‌ها علاقه‌مند بود و معتقد بود که شناخت عمل، اساس هر کار حرفه‌ای است. از نظر او، این نوع شناخت، نه از الگوی تکنیکی، بلکه از «تخصص ویژه»، «فرآیندهای هنری» و

¹ - John Dewey

² - The Reflective Practitioner

³ - Positivism

⁴ - action present

⁵ - Tacit Knowledge

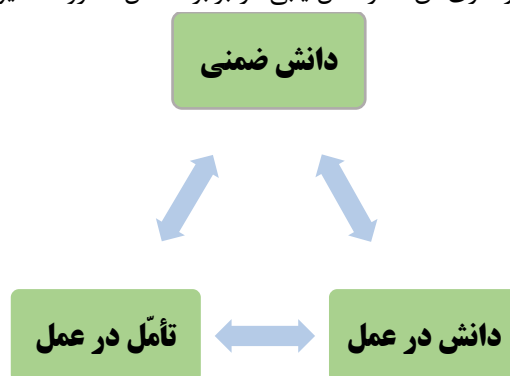
«شهود» ناشی می‌شود که در طول زمان و از طریق عمل توسعه می‌یابد. این دانش، غالباً ضمنی است و در الگوهای عمل و احساس ما نهفته است (Schon, 1983:49).

ب) دانش در عمل^۱

شون مفهوم «دانش در عمل» را به عنوان دانشی عملی و موقعیتی معرفی می‌کند که توسط متخصصان با تجربه ساخته و بازسازی می‌شود. این دانش معمولاً ضمنی است و افراد آن را به صورت خودجوش و ماهرانه در عمل نشان می‌دهند، بی‌آنکه بتوانند به راحتی آن را به زبان بیاورند. این دانش را می‌توان از طریق مشاهده و تأمل توصیف کرد. دانش در عمل، پویا، موقعیتی و غیرقابل تقلیل به قوانین ثابت است (Schon, 1987:25-37).

ج) تأمل در عمل^۲

مهم‌ترین مفهوم در دیدگاه شون، «تأمل در عمل» است که به معنای «اندیشیدن به کاری در حین انجام آن» است. در این فرآیند، فرد به صورت آگاهانه عمل خود را در لحظه مشاهده، ارزیابی و تنظیم می‌کند. تأمل در عمل، نوعی «مبادله عملی» است که با موقعیت‌های مبهم، غیرمنتظره و منحصر به فرد سروکار دارد و بیشتر شبیه یک اجرای هنرمندانه است تا یک فرآیند فکری سرد و مجزا. این نوع تأمل، به فرد کمک می‌کند تا در موقعیت‌های پیچیده، به جای تکیه بر تئوری‌های ثابت، نظریه‌ای جدید برای هر موقعیت خاص بسازد (Schon, 1983:55). این تأمل در عمل چهار کارکرد برای معلم در پی خواهد داشت: الف) نقد دانشی که از دیگران آموخته است ب) انتقاد نسبت به نظریه‌های غیررسمی خود ج) بررسی و تحلیل عمل و بازتاب رفتاری آن د) راه‌حل‌یابی در برابر مسائل مطروحه (ایروانی، ۱۳۸۸: ۲۱۶).

نظریه معلم حرفه‌ای دونالد شون (۱۹۸۳-۱۹۸۷)

روش پژوهش

پژوهش حاضر، پژوهشی کاربردی است زیرا از نتایج آن می‌توان در درس کارورزی رشته آموزش زبان عربی استفاده کرد و از حیث نوع گردآوری داده، پیمایشی است.

جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانشجومعلمانی است که در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ درس کارورزی (۱ تا ۴) رشته آموزش زبان عربی را در دانشگاه فرهنگیان قم گذرانده‌اند.

هدف اصلی پژوهش

تحلیل تجارب میدانی و سنجش سطح تفکر تأملی بر اساس چارچوب نظری دونالد شون بوده است. از آنجا که بررسی این پدیده تنها در میان افرادی امکان‌پذیر است که دوره‌های کارورزی مذکور را به‌طور کامل گذرانده باشند،

نمونه‌گیری

^۱ - Knowing in Action

^۲ - Reflection in Action

نمونه گیری هدفمند بر مبنای تکنیک معیار انتخاب شد. و معیار ورود به مطالعه عبارت بود از:

- گذراندن کارورزی ۱ تا ۴

- اشتغال به تحصیل در رشته آموزش زبان عربی

- حضور در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ در دانشگاه فرهنگیان قم

به این ترتیب، ۱۰۴ دانشجو معلم واجد معیارهای فوق، جامعه آماری و هم‌زمان کل نمونه پژوهش را تشکیل دادند، درباره دلیل انتخاب حجم نمونه باید گفت: از آنجا که تعداد افراد واجد شرایط تنها ۱۰۴ نفر بود، استفاده از روش‌های نمونه‌گیری تصادفی موجب کاهش حجم نمونه و حذف تعدادی از افراد واجد معیارهای ورود می‌شد و این امر می‌توانست دقت اندازه‌گیری و اعتبار تحلیل‌های کمی را کاهش دهد. بنابراین، در راستای شمول‌پذیری کامل و با هدف افزایش دقت نتایج، تصمیم گرفته شد که کل افراد واجد معیار به عنوان نمونه مورد بررسی قرار گیرند. پژوهش حاضر اگر چه از نظر تحلیل و ماهیت داده‌ها در چارچوب روش‌شناسی کمی طراحی شده است، اما استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، به این دلیل رقم خورد که جامعه آماری محدود و دارای ویژگی‌های تخصصی بود و پدیده مورد سنجش تنها در میان افراد دارای معیارهای مشخص قابلیت بررسی داشت، از این‌رو نمونه‌گیری هدفمند مبتنی بر تکنیک معیار، مناسب‌ترین و دقیق‌ترین روش برای تضمین روایی بیرونی و درونی پژوهش به نظر رسید، همچنین در این مطالعه، نمونه‌گیری هدفمند نه به معنای انتخاب ذهنی یا محدودسازی نمونه، بلکه ابزاری برای تضمین انطباق کامل نمونه با ماهیت پدیده مورد مطالعه بوده است. به عبارت دیگر، روش نمونه‌گیری با ماهیت کمی پژوهش تعارضی ندارد؛ زیرا پس از انتخاب نمونه بر اساس معیارهای تخصصی، داده‌ها از طریق ابزارهای استاندارد کمی جمع‌آوری و تحلیل شده‌اند.

جمع‌آوری اطلاعات پژوهش

این موضوع در دو بخش صورت گرفته است، بخش اول مطالعات کتابخانه‌ای بوده از منابع فیزیکی و کتابخانه‌های برخط و اسناد علمی منتشر شده در بستر اینترنت استفاده شده است، بخش دوم استفاده از پرسشنامه محقق‌ساخت پژوهشگر نفیسی تبار (۱۴۰۰) است.

روایی و پایایی آزمون

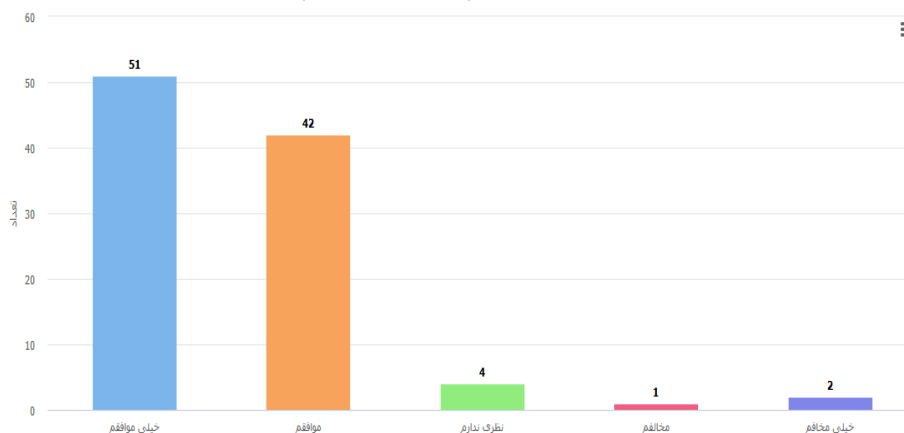
روایی محتوایی از طریق اساتید و کارشناسان متخصص رشته آموزش زبان عربی تأیید گردید و برای تعیین پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که پایایی پرسشنامه کارورزی فکورانه عدد ۰,۸۳۲ می‌باشد.

تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

براساس تحقیقات میدانی انجام شده در درس کارورزی دانشجومعلم‌ان رشته آموزش زبان عربی دانشگاه فرهنگیان یافته‌های پژوهش به شرح ذیل می‌باشد:

نمودار شماره ۱) اندیشیدن قبل از انجام کار در کارورزی

۱. در کارورزی قبل از انجام هر فعالیتی نسبت به آن فکر می‌کنم

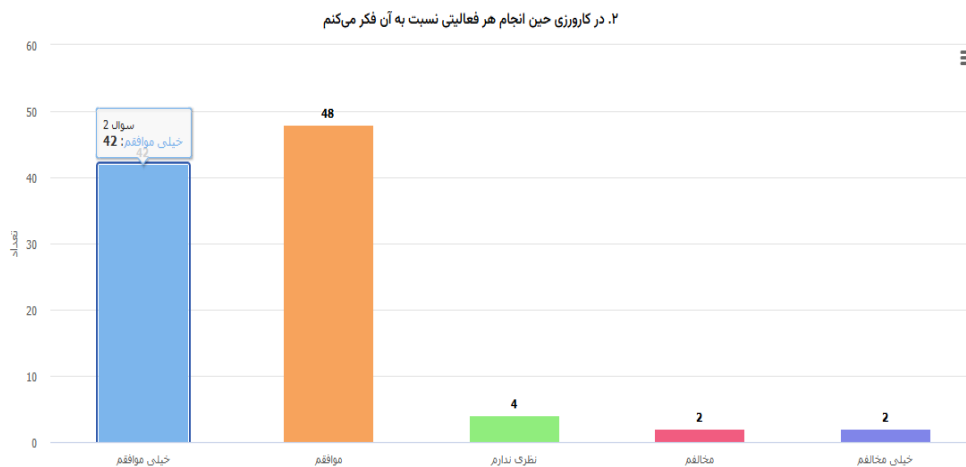
۱. در کارورزی قبل از انجام هر فعالیتی نسبت به آن فکر می‌کنم

رتبه	عنوان	تعداد	درصد
۱	خیلی موافقم	۵۱	۵۱٪
۲	موافقم	۴۲	۴۲٪
۳	نظری ندارم	۴	۴٪
۴	خیلی مخالفم	۲	۲٪
۵	مخالفم	۱	۱٪

جدول شماره ۱) اندیشیدن قبل از انجام هر فعالیتی در کارورزی

نمودار و جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که ۵۰٪ دانشجوی معلمان که نیمی از افراد مورد مطالعه این پژوهش هستند در کارورزی قبل از انجام هر فعالیتی به آن فکر می‌کنند، یعنی اقدامات آگاهانه و هدفمند انجام می‌دهند، تفکر پیش از عمل از مؤلفه‌های معلم حرفه‌ای محسوب می‌گردد که کاهش خطاهای آموزشی را به دنبال دارد. «کارورزی فکورانه وضعیتی است که برای آموزش فراگیران در دنیای واقعی طراحی شده است. کارورزان در عمل نوعی از تأمل را می‌آموزند که نه تنها با خلق روش‌های جدید و استدلال در مسائل، بلکه به وسیله‌ی ساخت و آزمایش مقوله‌های چارچوب‌بندی مسائل فراتر از قوانین ثابت، به حل مسائل در دوره کارورزی می‌پردازند» (Schon:1983). دانشجوی معلمان دروس پیش‌نیازی را قبل از درس کارورزی می‌گذرانند و در کارورزی انتظار دارند بسیاری از رویدادهایی که در مدرسه اتفاق می‌افتد را بتوانند با دانش پیشین خود مدیریت کنند.

نمودار شماره ۲) اندیشیدن هنگام انجام فعالیت

۲. در کاروری حین انجام هر فعالیتی نسبت به آن فکر می‌کنم

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	48	48.97%
۲	خیلی موافقم	42	42.85%
۳	نظری ندارم	4	4.08%
۴	مخالفم	2	2.04%
۵	خیلی مخالفم	2	2.04%

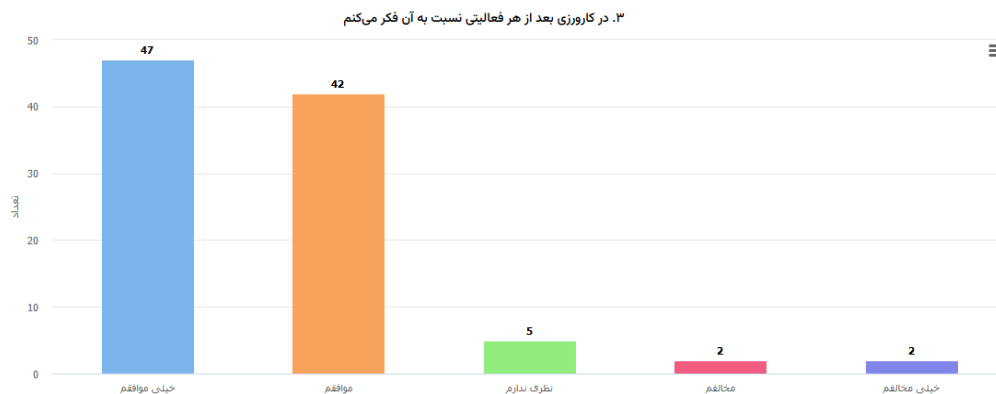
جدول شماره ۲) اندیشیدن هنگام انجام فعالیت

مطابق نظریه دونالد شون معلمان فکور تفکر قبل از عمل^۱ و حین عمل^۲ دارند. تفکر حین فعالیت واکنش هوشمندانه، تصمیم‌گیری سریع را به دنبال دارد، 48٪ درصد یعنی تقریباً نیمی از شرکت‌کنندگان قادرند در مواجهه با چالش‌های غیرمنتظره در کلاس در لحظه از قدرت تفکر خود استفاده نمایند و واکنش‌های منطقی‌تری ارائه دهند.

1 - Reflection-on-Action

2 - Reflection-in-Action

نمودار شماره ۳) اندیشیدن بعد از هر فعالیتی

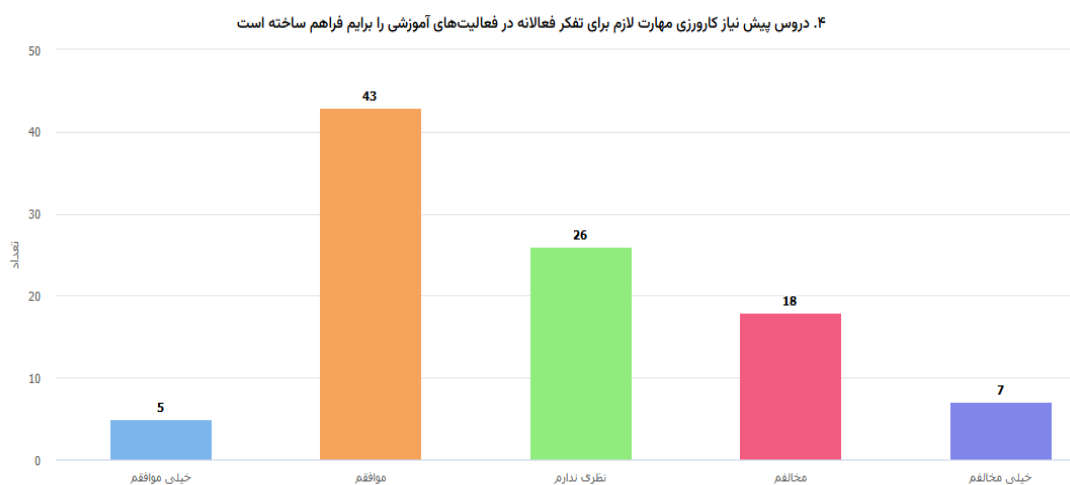
۳. در کاروری بعد از هر فعالیتی نسبت به آن فکر می‌کنم

رتبه	عنوان	تعداد	درصد
۱	خیلی موافقم	۴۷	۴۷.۹۵٪
۲	موافقم	۴۲	۴۲.۸۵٪
۳	نظری ندارم	۵	۵.۱٪
۴	مخالفم	۲	۲.۰۴٪
۵	خیلی مخالفم	۲	۲.۰۴٪

جدول شماره ۳) اندیشیدن بعد از هر فعالیتی

تفکر بعد از عمل به معنای نقد و بازنگری در عمل گذشته است، ۸۹٪ درصد از دانشجو معلمان پس از اتمام فعالیت‌های آموزشی مانند تدریس، مدیریت کلاس، ارزشیابی و غیره به صورت عمدی به بازنگری تجربه شان می‌پردازند، پاسخ دانشجو معلمان به پرسش اول، دوم و سوم پرسشنامه نشان می‌دهد چرخه کامل تفکر انعکاسی در بین دانشجو معلمان رشته آموزش زبان عربی در حال شکل‌گیری است، یاددهی و یادگیری فرایند پیچیده‌ای دارند، که نمی‌توان گفت تنها یک رویکرد درست برای این دو وجود دارد، اما می‌توان گفت رویکرد یادگیری در حین عمل و بازاندیشی می‌تواند موجب بهبود عمل آموزش شود. تفکر فکورانه در ماهیت، حل مسئله است که از مرحله شک آغاز می‌شود براساس دانش پیشین و مشاهده فعلی پیش نهادها یا راه‌حلهایی ارائه می‌دهد تا فرد به راه حلی عاقلانه و رضایت‌مندانه نائل شود (امام‌جمعه و مهرمحمدی، ۱۳۸۵: ۳۲). نتایج این سه سؤال نشان می‌دهد که افراد مورد مطالعه با تفکر معلم فکور آشنا هستند و در کلاس درس کارورزی به آن توجه دارند.

نمودار شماره ۴ رابطه بین دروس پیش‌نیاز و درس کارورزی

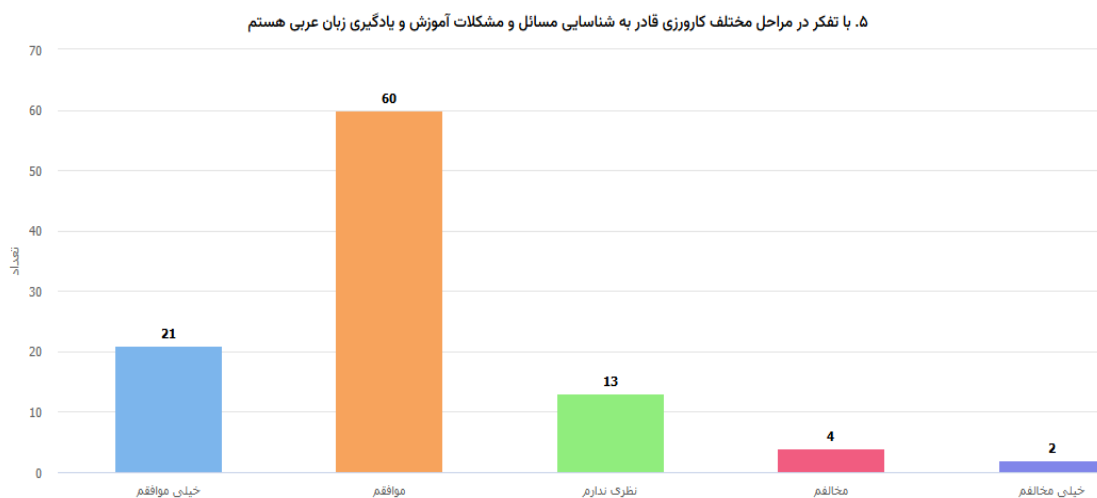
۴. دروس پیش‌نیاز کارورزی مهارت لازم برای تفکر فعالانه در فعالیتهای آموزشی را برایم فراهم ساخته است

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۴۳	۴۳.۴۳٪
۲	نظری ندارم	۲۶	۲۶.۲۶٪
۳	مخالفم	۱۸	۱۸.۱۸٪
۴	خیلی مخالفم	۷	۷.۰۷٪
۵	خیلی موافقم	۵	۵.۰۵٪

جدول شماره ۴) رابطه بین دروس پیش‌نیاز و درس کارورزی

سوال چهارم، نگاهی انتقادی و ساختاری به برنامه درسی دانشگاه دارد و بررسی می‌کند که آیا دروس پیش‌نیاز که دانشجوی معلمان در دوره نظری قبل از کارورزی آن‌ها را می‌گذرانند به اندازه کافی زمینه لازم را برای تفکر فعالانه (یا همان تفکر انعکاسی معلم فکور) در دانشجویان فراهم کرده‌اند یا خیر؟ شکاف بین تئوری و عمل یک هشدار آموزشی است، تنها کمتر از نیمی از دانشجویان ۴۸٪ معتقدند که دروس پیش‌نیاز به‌طور مؤثری آن‌ها را برای تفکر فعالانه در کارورزی آماده کرده‌است. این یافته نشان‌دهنده یک شکاف آموزشی بین محتوای دروس نظری و نیازهای عملی کارورزی است. در رویکرد معلم فکور، تفکر انعکاسی یک مهارت تمرین‌شونده است نه صرفاً یک مفهوم نظری. اگر دروس پیش‌نیاز فقط به انتقال دانش بسنده کرده باشند و فرصتی برای تمرین تفکر در موقعیت‌های شبه‌واقعی (مثل شبیه‌سازی کلاس، نقد موردی و تأمل) فراهم نکرده باشند، دانشجویان در کارورزی با کمبود مهارت عملی مواجه می‌شوند. این یافته نقطه ضعف ساختاری را در سیستم آموزشی دانشگاه فرهنگیان نشان می‌دهد، اگرچه کارورزی موفق به فراهم کردن فضایی برای تفکر انعکاسی شده است (بر اساس سؤالات قبلی)، اما دروس پیش‌نیاز به‌طور همگانی نتوانسته‌اند زمینه لازم برای این تفکر را پیش از ورود به میدان فراهم کنند. این ناهماهنگی بین نظریه و عمل، یکی از چالش‌های دانشگاه فرهنگیان در تربیت دانشجویان معلمان با تفکر معلم فکور است که باید مدنظر قرار داد.

نمودار شماره ۵) رابطه بین تفکر و حل مشکلات آموزش عربی

۵. با تفکر در مراحل مختلف کارورزی قادر به شناسایی مسائل و مشکلات آموزش و یادگیری زبان عربی هستم

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۶۰	۶۰٪
۲	خیلی موافقم	۲۱	۲۱٪
۳	نظری ندارم	۱۳	۱۳٪
۴	مخالفم	۴	۴٪
۵	خیلی مخالفم	۲	۲٪

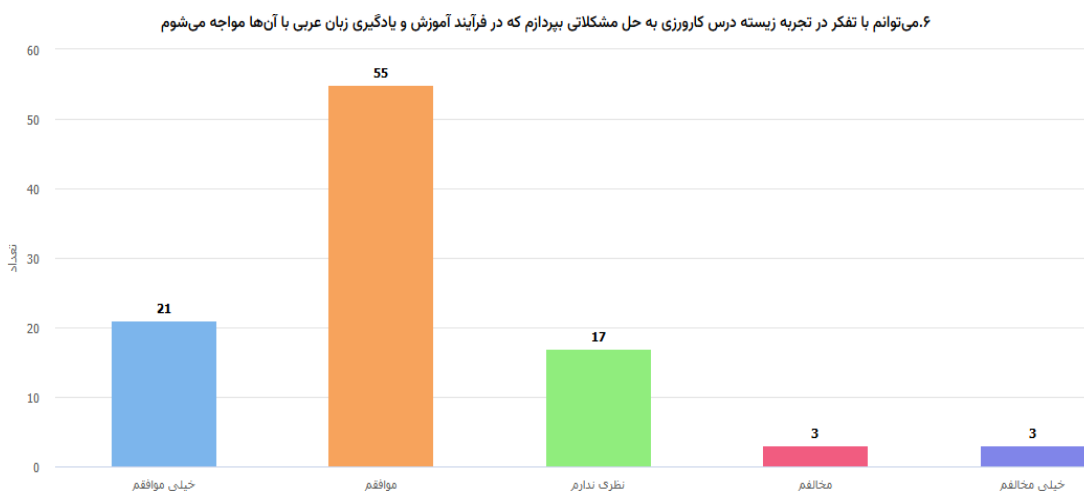
جدول شماره ۵) رابطه بین تفکر و حل مشکلات آموزش عربی

۸۱٪ از شرکت‌کنندگان (شامل ۶۰٪ موافق و ۲۱٪ خیلی موافق) معتقدند که با تفکر در مراحل مختلف کارورزی، قادر به شناسایی مسائل و مشکلات آموزش و یادگیری زبان عربی هستند. این درصد بالا نشان‌دهنده‌ی نقش مؤثر تفکر تأملی در فرآیند رشد حرفه‌ای معلمان کارورز است. دونالد شون در کتاب‌هایی مانند «*The Reflective Practitioner*» و «*Educating the Reflective Practitioner*» استدلال می‌کند که دانش حرفه‌ای تنها مبتنی بر قواعد و اصول نظری نیست، بلکه از طریق تجربه‌ی عملی و بازتاب بر آن شکل می‌گیرد.

این آمار نشان می‌دهد که بیشتر دانشجویان معلمان کارورز در حال ورود به فرآیند تبدیل شدن به معلم فکور هستند. آن‌ها با تأمل در تجربیات کارورزی خود چه هنگام تدریس و چه پس از آن توانسته‌اند مشکلات عربی‌آموزی دانش‌آموزان را در حوزه‌های مهارت‌های زبانی، ضعف در درک ساختار جمله، یا ناکارآمدی روش‌های سنتی، کج‌فهمی‌های زبانی، یا ناتوانی در انتقال قواعد صرف و نحو عربی را شناسایی کنند.

معلم کسی نیست که دستور زبان عربی یا ترجمه را حفظ کرده باشد بلکه کسی است که در کلاس، با مشاهده واکنش دانش‌آموز به یک قاعده نحو عربی، بتواند تصمیم بگیرد آن مشکل را چگونه دوباره توضیح دهد. این همان تفکر در عمل است. «کارورزی فکورانه وضعیتی است که برای آموزش فراگیران در دنیای واقعی طراحی شده است. کارورزان در عمل نوعی از تأمل را می‌آموزند که نه تنها با خلق روش‌های جدید و استدلال در مسائل، بلکه به وسیله‌ی ساخت و آزمایش مقوله‌های چارچوب‌بندی مسائل فراتر از قوانین ثابت، به حل مسائل در دوره کارورزی می‌پردازند» (Schon:1983).

نمودار شماره ۶) رابطه بین تفکر در تجربه کارورزی و حل مشکلات عربی آموزی

جدول شماره ۶) نمودار شماره ۶) رابطه بین تفکر در تجربه کارورزی و حل مشکلات عربی آموزی

۶. می‌توانم با تفکر در تجربه زیسته درس کارورزی به حل مشکلاتی بپردازم که در فرآیند آموزش و یادگیری زبان عربی با آن‌ها مواجه می‌شوم

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۵۵	۵۵.۵۵%
۲	خیلی موافقم	۲۱	۲۱.۲۱%
۳	نظری ندارم	۱۷	۱۷.۱۷%
۴	مخالفم	۳	۳.۰۳%
۵	خیلی مخالفم	۳	۳.۰۳%

در مجموع ۷۶٪ از پاسخ‌دهندگان معتقدند که از طریق تأمل بر تجربه کارورزی، به حل مسائل آموزش عربی پرداخته‌اند. وقتی متخصصان (مثل معلمان) در موقعیت‌های واقعی عمل می‌کنند، نمی‌توانند فقط از قواعد کتابی پیروی کنند. آن‌ها در حین عمل فکر می‌کنند^۱ و پس از عمل بازتاب می‌دهند^۲ تا الگوهای جدید را بسازند. در مورد آموزش زبان عربی که پر از چالش‌های منحصربه‌فردی مانند تفاوت ساختار زبانی با فارسی، پیچیدگی‌های صرف و نحو، ضعف در مهارت‌های شنیداری و تلفظ، نگرش منفی برخی دانش‌آموزان نسبت به زبان عربی، این تفکر تأملی راهی برای طراحی راهبردهای آموزشی انعطاف‌پذیر است.

۷۶٪ موافق نشان می‌دهد که اکثر کارورزان نه تنها مشکلات را شناسایی کرده‌اند بلکه پا فراتر گذاشته‌اند و به دنبال ارائه راه‌حلی‌هایی فعالانه بوده‌اند. یعنی اندیشه معلم فکور، فقط برای فکر کردن نیست، بلکه برای تغییر عمل است.

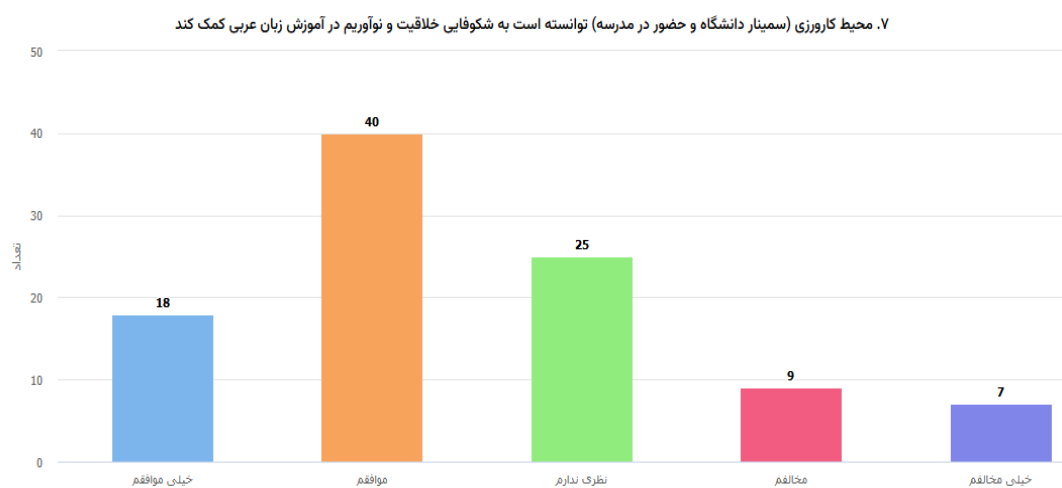
1 - Think-in-action

2 - Reflect-on-action

دانش حرفه‌ای در مرز عدم قطعیت^۱ شکل می‌گیرد، نه در دشت‌های صاف نظریه کارورزی، دقیقاً همان «مرز عدم قطعیت» است. دانش‌آموزی که نمی‌تواند فعل ماضی و مضارع عربی را تشخیص دهد، کلاسی که به‌جای تمرین مکالمه، می‌خواهد فقط قاعده حفظ کند، یا سوآلی که از جایی مطرح می‌شود که کتاب درس هیچ پاسخی به آن نمی‌دهد و همین‌جاست که معلم فکور، با نگاهی باز و ذهنی کنجکاو، از طریق بازتاب بر تجربه، راه‌حلی خلاقانه می‌سازد

طبق آمار ۷۶٪ از کارورزان معتقدند «تفکر تأملی» بر تجربه‌های زیسته‌شان در کارورزی، به آن‌ها کمک کرده است چالش‌های آموزش زبان عربی را نه‌تنها شناسایی، بلکه فعالانه مدیریت کنند. این یافته، تأییدی بر نظریه دونالد شون (۱۹۸۳) است که دانش حرفه‌ای معلمان در تعامل پویا با تجربه و از طریق تفکر در عمل و بر عمل شکل می‌گیرد، نه صرفاً از طریق انتقال نظریه‌های آماده.

نمودار شماره ۷) محیط کارورزی و خلاقیت

۷. محیط کارورزی (سمینار دانشگاه و حضور در مدرسه) توانسته است به شکوفایی خلاقیت و نوآوری در آموزش زبان عربی کمک کند

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۴۰	۴۰.۴٪
۲	نظری ندارم	۲۵	۲۵.۲۵٪
۳	خیلی موافقم	۱۸	۱۸.۱۸٪
۴	مخالفم	۹	۹.۰۹٪
۵	خیلی مخالفم	۷	۷.۰۷٪

جدول شماره ۷) رابطه محیط کارورزی و خلاقیت

دونالد شون در کتاب «The Reflective Practitioner (1983)» استدلال می‌کند که حرفه‌ای‌ها (از جمله معلمان) در مواجهه با موقعیت‌های پیچیده و غیرقابل پیش‌بینی که حالت‌های عملی نامعین^۲ یا مرز عدم قطعیت نامیده می‌شوند، نمی‌توانند فقط از دانش فنی-تئوریک استفاده کنند. بلکه باید از تفکر در عمل و تفکر پس از عمل بهره ببرند تا بتوانند خلاقیت، نوآوری و تصمیم‌گیری شهودی را در عمل حرفه‌ای خود به کار گیرند.

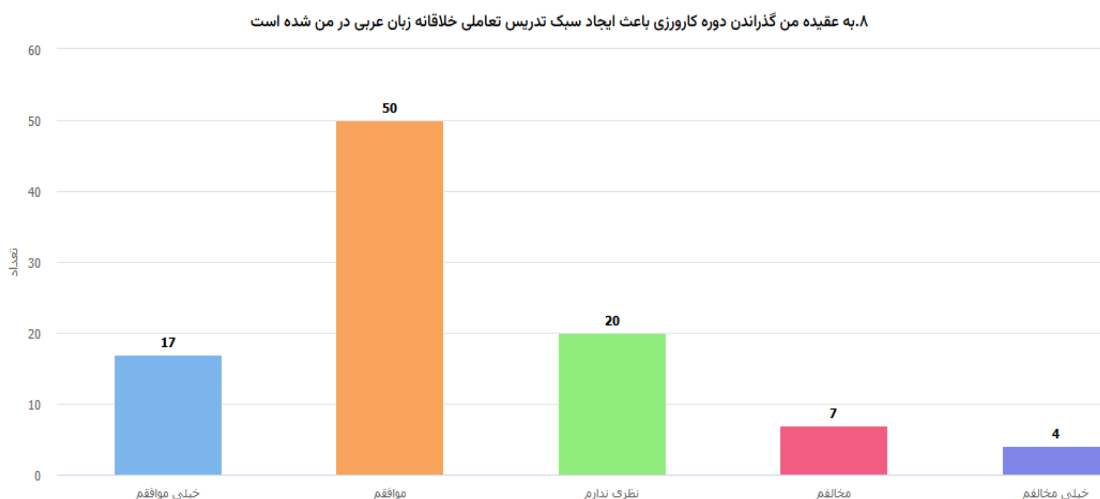
1 - Swampy lowlands

2 - swampy lowlands

دانشجو معلمان موافق ۵۸٪ احساس می‌کنند که محیط‌های کارورزی (هم دانشگاه و هم مدرسه) فضایی فراهم کرده‌اند که به عنوان معلمان فکور عمل کنند. یعنی این محیط‌ها به آن‌ها اجازه داده‌اند از روش‌های سنتی فراتر بروند و آزمایش‌های آموزشی جهت یاددهی زبان عربی انجام دهند. اساتید دانشگاه یا مربیان مدرسه، به جای تحمیل روش‌های از پیش تعیین‌شده، پرسش‌گر بوده‌اند و تفکر انتقادی را تشویق کرده‌اند. این کارورزان فرصت داشته‌اند که در حین تدریس به خودشان فکر کنند^۱ یا پس از آن، بازخورد بگیرند و بازنگری کنند^۲ آن‌ها موفق شده‌اند در "حالت‌های عملی نامعین" کلاس درس عربی، دانش عملی خود^۳ را توسعه دهند و از آن برای نوآوری آموزشی استفاده کنند.

۱۶٪ دانشجو معلمان مخالف هستند، این گروه نشان می‌دهند که محیط‌های کارورزی ساختارمند، سنتی یا کنترل‌شده بوده‌اند و فضایی برای آزمایش، خطا، بازتاب یا خلاقیت آن‌ها فراهم نشده است. احتمالاً مدرسه یا دانشگاه بیشتر بر استفاده از برنامه‌های درسی سخت‌گیرانه تمرکز داشته، نه پرورش تفکر مستقل، فضایی برای گفت‌وگوی تأملی^۴ در محیط کارورزی آن‌ها وجود نداشته است، وقتی سیستم‌های آموزشی فقط به دانش فنی^۵ اعتماد کنند و از دانش عملی غفلت کنند، دانشجو معلمان نمی‌توانند واکنش خلاقانه نشان دهند. داده‌ها نشان می‌دهند که بیش از نیمی از کارورزان ۵۸٪ احساس می‌کنند محیط کارورزی آن‌ها در مسیر پرورش معلم فکور بوده است. این یافته‌ی مثبتی است و گویای این است که دانشگاه فرهنگیان و مدارس کارورزی استان قم، تا حدی فضایی برای خلاقیت، آزمایش و بازتاب فراهم کرده‌اند. اما وجود ۱۶٪ مخالف و ۲۶٪ نامشخص هشداردهنده است: یعنی سیستم هنوز باید در مسیر تغییر و همگام شدن با تفکر پرورش معلم فکور پیش رود.

نمودار شماره ۸) کارورزی و آموزش دادن به سبک تعاملی

1 - reflection-in-action

2 - reflection-on-action

3 - knowing-in-action

4 - Reflective conversation with the situation

5 - Technical rationality

۸. به عقیده من گذراندن دوره کارورزی باعث ایجاد سبک تدریس تعاملی خلاقانه زبان عربی در من شده است

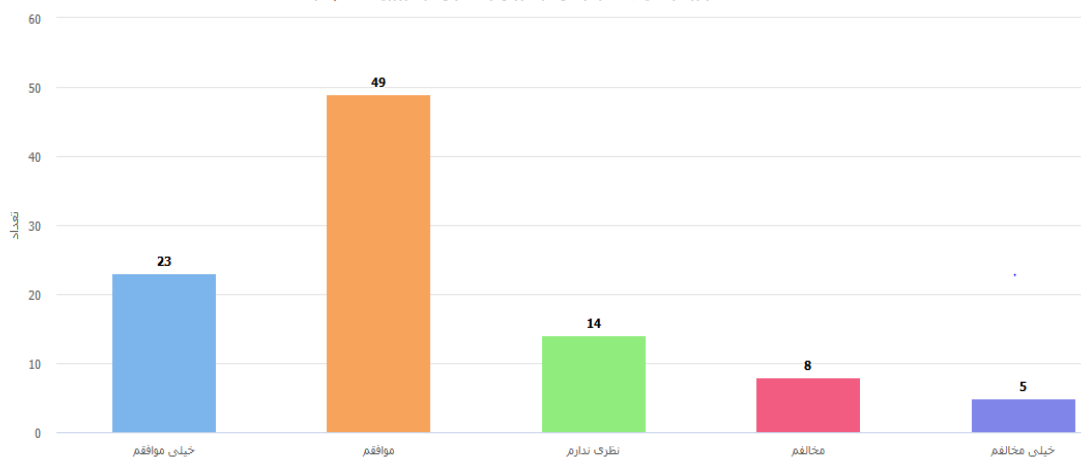
ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۵۰	۵۱.۰۲%
۲	نظری ندارم	۲۰	۲۰.۴%
۳	خیلی موافقم	۱۷	۱۷.۳۴%
۴	مخالفم	۷	۷.۱۴%
۵	خیلی مخالفم	۴	۴.۰۸%

جدول شماره ۸) کارورزی و آموزش دادن به سبک تعاملی

۶۷٪ از آزمودنی‌ها معتقدند دوره کارورزی برای آن‌ها سبک تدریس تعاملی و خلاقانه شکل داده است. این یافته بسیار همسو با مفهوم کلیدی تفکر در حین عمل در نظریه دونالد شون است. او معتقد است معلمان در مواجهه با موقعیت‌های پیچیده کلاس درس مانند نیاز به جلب توجه دانش‌آموزان دارند و نمی‌توانند فقط از روش‌های از پیش تعیین‌شده پیروی کنند، بلکه باید در لحظه، با در نظر گرفتن پاسخ‌های دانش‌آموزان، راه‌حل‌های خلاقانه بسازند. (Schon, 1983: 19) کارورزان نیز این حقیقت را گزارش داده‌اند: آن‌ها نه تنها روش‌های تعاملی (مثل نقش‌آفرینی، پرسش‌های باز، استفاده از فناوری یا بازی‌های زبانی) را یاد گرفته‌اند، بلکه سبک شخصی خود را در کاربرد این روش‌ها ساخته‌اند که نشان از دانش عملی^۱ دارد یافته‌های این سؤال نشان می‌دهد که دوره کارورزی برای اکثر کارورزان (۶۷٪) فضای برای شکل‌گیری سبک تدریس تعاملی و خلاقانه بوده است که مستقیماً با چشم‌انداز دونالد شون از «معلم فکور» همخوانی دارد. این معلمان دیگر فقط «درس نمی‌دهند»، بلکه در حال ساخت تجربه آموزشی هستند. با این حال، وجود گروه قابل توجهی از دانشجومعلمان که نظری نداشتند یا مخالف بودند هشدار می‌دهد که طراحی دوره کارورزی هنوز به طور کامل در مسیر رشد معلم فکور قرار ندارد.

جدول شماره ۹) کشف رویکردهای جدید تدریس در کارورزی

۹. کشف ایده‌ها و رویکردهای جدید و ترکیبی در آموزش زبان عربی در کارورزی امکان‌پذیر است

¹ - knowing-in-action

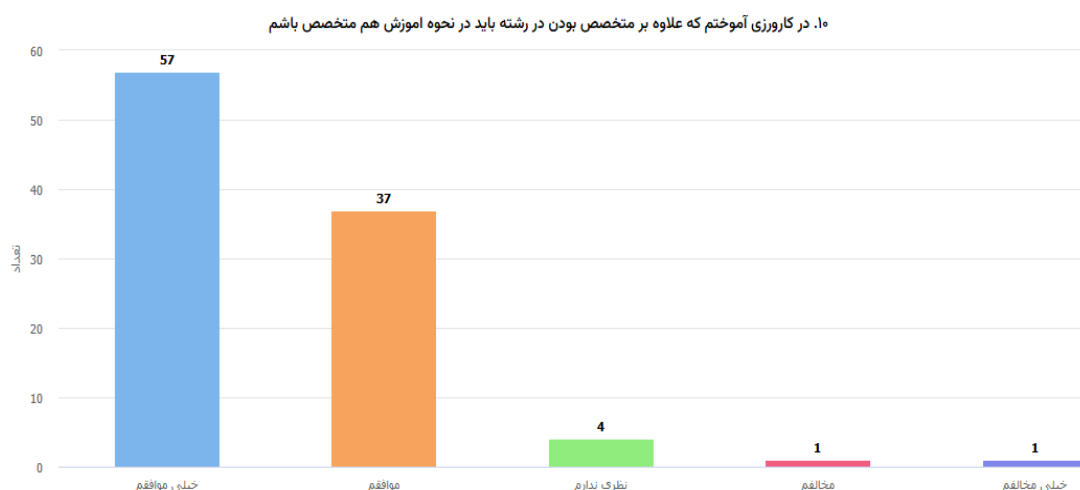
۹. کشف ایده‌ها و رویکردهای جدید و ترکیبی در آموزش زبان عربی در کارورزی امکان پذیر است

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۴۹	% ۴۹.۴۹
۲	خیلی موافقم	۲۳	% ۲۳.۲۳
۳	نظری ندارم	۱۴	% ۱۴.۱۴
۴	مخالفم	۸	% ۸.۰۸
۵	خیلی مخالفم	۵	% ۵.۰۵

جدول شماره ۹) کشف رویکردهای جدید تدریس در کارورزی

یافته‌های این پرسش نشان می‌دهند که ۷۲٪ کارورزان محیط کارورزی را فضایی پویا و خلاقانه تجربه کرده‌اند که در آن می‌توانند روش‌های ترکیبی و نوین آموزش زبان عربی (مثل ایفای نقش، استفاده از دست‌سازه و فناوری، پروژه‌محوری، یادگیری مبتنی بر مسئله و غیره) را در کلاس کارورزی مشاهده کنند و روش‌های نوین تری را برای کلاس درس خود کشف نموده و اجرا نمایند. دونالد شون در کتاب «*The Reflective Practitioner*» به این آزمایش با محیط «*experimentation with the situation*» می‌گوید. معلم فکور، برخلاف کسی که فقط از روش‌های آماده استفاده می‌کند، در تعامل با دانش‌آموزان و شرایط واقعی کلاس، راه‌حل‌های جدید می‌سازد و آن‌ها را آزمایش می‌کند (Schon, 1987: 198). کارورزان درس عربی ایده‌های جدید را تقلید نکرده‌اند، بلکه در فرآیند کارورزی، خودشان آن‌ها را کشف و ترکیب کردند مثلاً تلفیق شعر عربی با موسیقی، استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای تمرین زبان، یا طراحی بازی‌های گرامری تعاملی. ایده‌ی «رویکردهای ترکیبی» در آموزش زبان نیز با نظریه‌های معاصر یادگیری زبان همسو است. به‌عنوان مثال، لارسن تأکید می‌کند که معلمان مؤثر، ترکیب‌گر هوشمند^۱ هستند، یعنی از عناصر روش‌های مختلف (مانند روش کاربردی، ارتباطی، وظیفه‌محور) بر اساس نیاز کلاس استفاده می‌کنند (Larsen, 2000). این رویکرد فقط زمانی ممکن است که سیستم آموزشی فضای ایمنی برای آزمایش فراهم کند و داده‌های این پرسش نشان می‌دهد کارورزی برای ۷۲٪ از شرکت‌کنندگان چنین فضایی بوده است.

نمودار شماره ۱۰) رابطه دانش تخصصی و آموزش آن

1 - Eclectic Practitioners

۱۰. در کاروری آموختم که علاوه بر متخصص بودن در رشته باید در نحوه آموزش هم متخصص باشم

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	خیلی موافقم	۵۷	۵۷%
۲	موافقم	۳۷	۳۷%
۳	نظری ندارم	۴	۴%
۴	مخالفم	۱	۱%
۵	خیلی مخالفم	۱	۱%

جدول شماره ۱۰) رابطه دانش تخصصی و آموزش آن

۵۷٪ در پاسخ به این سؤال درصد از کارورزان «خیلی موافق» و ۳۷٪ درصد «موافق» بوده‌اند. در مجموع، ۹۴٪ درصد از پاسخ‌دهندگان بر ضرورت ترکیب تخصص محتوایی^۱ و تخصص آموزشی^۲ در حوزه آموزش زبان عربی تأکید داشته‌اند. فقط ۲٪ درصد مخالف یا خیلی مخالف و ۴٪ درصد نظری نداشتند. این یافته از دو منظر قابل بررسی است:

۱- چارچوب نظری حرفه‌ای‌شدگی معلمان زبان عربی

۲- ویژگی‌های خاص آموزش زبان عربی در بافت زبان فارسی

آگاهی کارورزان درس عربی با چارچوب معلم فکور^۳ دونالد شون (۱۹۸۳) هم‌خوانی دارد. شون استدلال می‌کند که حرفه‌ای مؤثر کسی نیست که دانش فنی یا تئوریک دارد، بلکه کسی است که بتواند دانش خود را در شرایط پیچیده عملی تطبیق دهد. به عبارت دیگر، شناخت تخصصی دبیر درس عربی از زبان عربی و آشنایی داشتن با دانش صرف، نحو، ادبیات و بلاغت عربی به‌تنهایی کافی نیست، مگر آنکه این دانش همراه با دانش آموزشی تدریس زبان^۴ باشد. در واقع، با مفهوم «دانش محتوایی آموزشی (PCK) که توسط شولمان (Shulman, 1986) مطرح شد، نیز هم‌پوشانی دارد. شولمان تأکید می‌کند که معلمان مؤثر «این قدرت را دارند که محتوای تخصصی را به روش تدریسی قابل درک برای یادگیرندگان، تبدیل کنند» این فرآیند برای زبان‌هایی مانند عربی، که با پیچیدگی ساختار صرفی-نحوی، و فاصله فرهنگی با زبان مادری دانش‌آموزان ایرانی همراه هستند، اهمیت دوچندان می‌یابد.

کارورزان رشته عربی با گذراندن دوره کارورزی به این بینش رسیده‌اند که تسلط بر زبان عربی به‌معنای توانایی تدریس مؤثر آن نیست. این بینش، نشان‌دهنده رشد حرفه‌ای آنان است. در چنین شرایطی، معلم نیازمند استراتژی‌های آموزشی خاصی است تا بتواند محتوای پیچیده دستوری یا واژگانی را به‌گونه‌ای معنادار و جذاب ارائه دهد.

موافقت ۹۴٪ درصدی شرکت‌کنندگان همچنین نشان می‌دهد که دوره کارورزی نقشی کلیدی در شکل‌گیری هویت حرفه‌ای معلمان آینده عربی ایفا کرده است. کارورزان نه‌تنها خود را به‌عنوان متخصص زبان عربی بلکه به‌عنوان «مربی یادگیری زبان» می‌شناسند. این تحول، مطابق با چارچوب یادگیری مشارکتی است، که در آن کارورزان از طریق مشارکت در فعالیت‌های واقعی آموزشی، به تدریج وارد حوزه حرفه‌ای معلمان می‌شوند (Lave et al., 1991). کارورزان رشته عربی، در پرتو تجربه میدانی، به آگاهی حرفه‌ای دست یافته‌اند: تخصص در زبان عربی، گرچه ضروری است، اما برای تدریس مؤثر کافی نیست. آموزش زبان عربی با ویژگی‌های منحصربه‌فرد خود در سطح زبانی، فرهنگی و آموزشی مستلزم

1 - Subject-matter Expertise

2 - Pedagogical Expertise

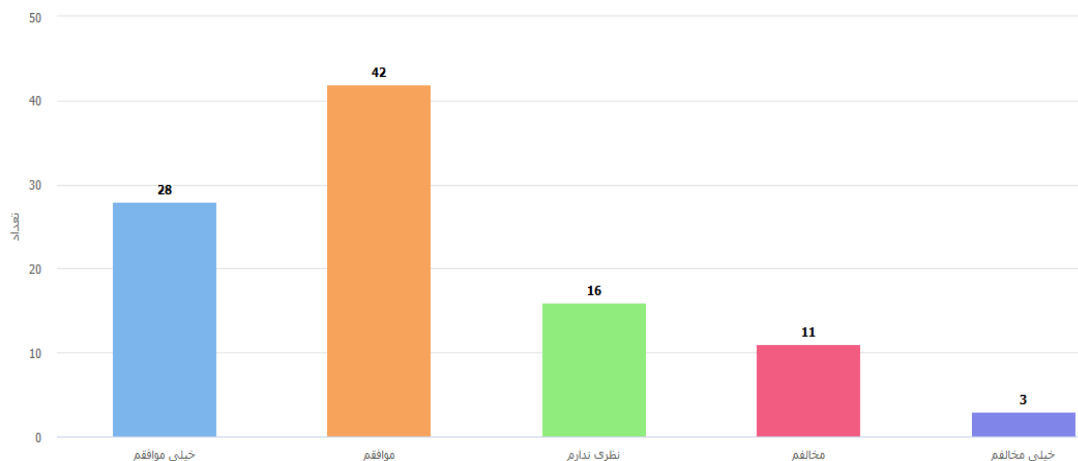
3 - Reflective Practitioner

4 - Pedagogical Content Knowledge

ترکیبی از دانش محتوایی و دانش آموزشی تطبیق یافته است. این درک، نه تنها نشان دهنده اثربخشی طراحی دوره کارورزی است، بلکه گواهی بر رشد آنان به عنوان معلمان فکور و حرفه‌ای در مسیر پیچیده آموزش زبان عربی در ایران است. علاوه بر این، آموزش عربی در ایران با چالش‌هایی مانند نگرش منفی دانش‌آموزان، کمبود منابع مدرن و عدم تمرکز بر مهارت‌های گفتاری مواجه است. در چنین شرایطی، معلمي که صرفاً دانش دانشگاهی دارد، قادر به پاسخگویی به نیازهای واقعی کلاس نخواهد بود. بلکه نیاز به تخصص آموزشی تطبیق یافته با زمینه فرهنگی و آموزشی ایران دارد.

نمودار شماره ۱۱) کارورزی درس عربی و معلم فکور

۱۱. عقیده دارم که کارورزی سبب می‌شود دانشجو معلمان زبان عربی تبدیل به معلمان فکور و دائم یادگیرنده شوند.

۱۱. عقیده دارم که کارورزی سبب می‌شود دانشجو معلمان زبان عربی تبدیل به معلمان فکور و دائم یادگیرنده شوند.

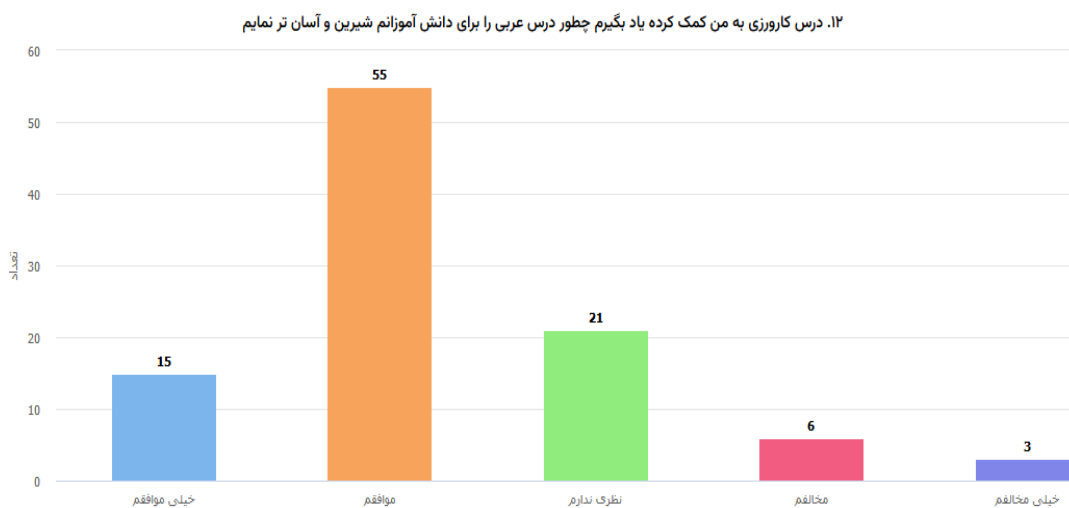
ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۴۲	۴۲٪
۲	خیلی موافقم	۲۸	۲۸٪
۳	نظری ندارم	۱۶	۱۶٪
۴	مخالفم	۱۱	۱۱٪
۵	خیلی مخالفم	۳	۳٪

نمودار شماره ۱۱) کارورزی درس عربی و معلم فکور

مجموع پاسخ‌های موافق و خیلی موافق ۷۰٪ می‌باشد، این عدد نشان دهنده تأیید دانشجویان نسبت به تأثیر مثبت کارورزی بر تبدیل شدن آن‌ها به معلمان کارآمدتر در رشته عربی است. مجموع پاسخ‌های مخالف و خیلی مخالف ۱۴ درصد است و نشان می‌دهد فقط یک چهارم از افراد نمونه، این تأثیر را رد می‌کنند. این یافته، درس کارورزی را به عنوان یکی از ارکان اصلی آموزش معلمان عربی تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که تجربه عملی در محیط واقعی آموزشی، نقش حیاتی در توسعه مهارت‌های آموزش زبان عربی در مدارس دارد، دانشجو معلمي که با تفکر معلم دائم یادگیرنده آشنا شده است به جای اجرای روش‌های آموزشی به صورت مکانیکی، خود را به عنوان یک پژوهشگر آموزشی می‌بیند. معلم فکور یادگیرنده دائمی است، همیشه در حال بازبینی، اصلاح، پرسش از خود می‌باشد. کارورزی در این چارچوب،

نه فقط یک تمرین عملی، بلکه فضای اولیه برای شکل‌گیری هویت معلم فکور است. معلم فکور، معلمی است که، فقط از طریق کتاب نمی‌آموزد بلکه از تجربه هم یاد می‌گیرد زیرا در کلاس درس واقعی، برنامه‌های آموزشی کتاب کافی نیست. معلم باید باید هر درس را فکر کرده، بازبینی نموده و بازطراحی کرده باشد. کارورزان دریافته‌اند که معلم خوب فقط کسی نیست که مطالب را بخواند، بلکه کسی است که روزانه می‌پرسد: چرا این روش کار کرد؟ می‌نویسد: امروز چه چیز آموختم؟ و دانش‌آموزان را به عنوان منبع یادگیری می‌بیند. تبدیل شدن از معلمی که فقط کتاب را درس می‌دهد به معلم یادگیرنده دائمی، همان هدف نظریه معلم فکور است. یافته‌های این پرسش نشان می‌دهد کارورزان در رشته عربی، نه فقط مهارت‌های تدریسی را می‌آموزند، بلکه فرآیند تبدیل شدن به معلم فکور و یادگیرنده دائمی را آغاز کرده‌اند. این تبدیل شدن در ۷۰٪ نمونه مورد مطالعه مشاهده شده و نشان‌دهنده موفقیت نسبی برنامه کارورزی در تحقق هدف عمیق‌تر آموزش معلمان است. آموزش تکنیک‌های تدریس برای تبدیل شدن به دبیر عربی کافی نیست، بلکه آموزش تفکر تدریس هم لازم است. یافته‌های این سؤال نشان می‌دهد که کارورزی در رشته عربی، نه صرفاً یک مرحله تمرینی، بلکه فضای اولیه و حیاتی برای شکل‌گیری هویت معلم فکور و یادگیرنده دائمی است.

نمودار شماره ۱۲) کارورزی و آموزش آسان عربی

۱۲. درس کارورزی به من کمک کرده یاد بگیرم چطور درس عربی را برای دانش‌آموزانم شیرین و آسان تر نمایم

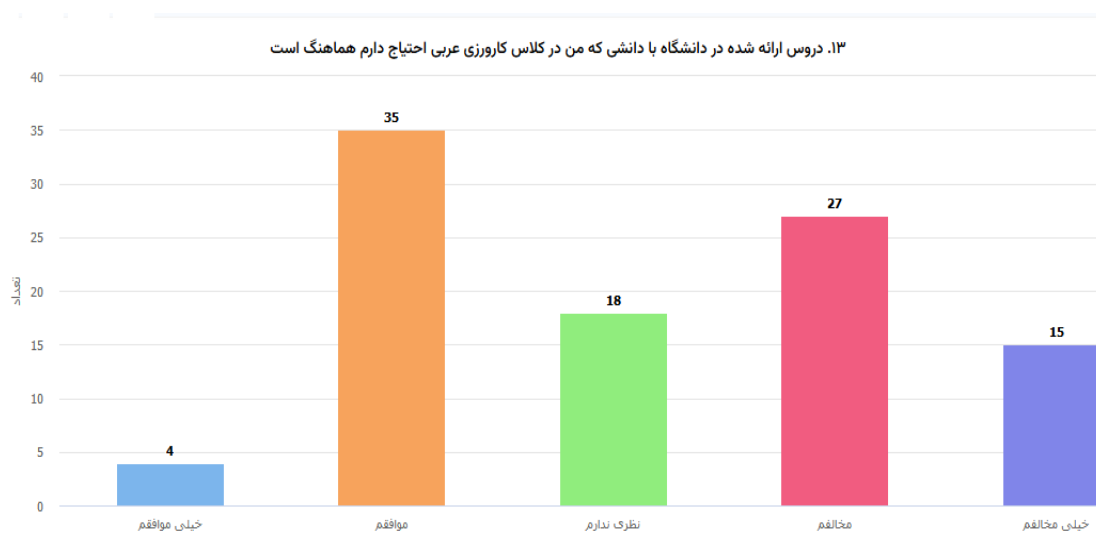
ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۵۵	۵۵٪
۲	نظری ندارم	۲۱	۲۱٪
۳	خیلی موافقم	۱۵	۱۵٪
۴	مخالفم	۶	۶٪
۵	خیلی مخالفم	۳	۳٪

جدول شماره ۱۲) کارورزی و آموزش آسان عربی

مجموع پاسخ‌های مثبت ۵۷٪ و مجموع پاسخ‌های منفی ۹٪ است، بنابراین، بیش از نیمی از کارورزان (۵۷٪) تأثیر مثبت درس کارورزی را در ساده‌سازی و جذاب‌سازی آموزش عربی تأیید می‌کنند. این رقم نشان‌دهنده تأثیر معنادار درس کارورزی در توسعه مهارت‌های تدریس مؤثر و جذاب است. بر اساس نظریه معلم فکور، معلمان فقط مجری برنامه‌های آموزشی نیستند، بلکه پژوهشگران عمل در کلاس خود محسوب می‌شوند. در این چارچوب، کارورزی فرصتی است برای

تمرین این بازتاب، به‌ویژه در آموزش زبان‌های خارجی مانند عربی که با چالش‌های خاصی (مانند انزوا از محیط زبانی، خشکی محتوا، ترس دانش‌آموزان از قواعد) مواجه است. کارورزان در محیط واقعی کلاس متوجه می‌شوند که دانش‌آموزان نمی‌توانند قواعد سنگین را حفظ کنند. واژگان کتاب عربی بی‌ربط به زندگی آن‌هاست، درس‌های سنتی عربی، حافظه‌محور و غیرتعاملی هستند در نتیجه، از طریق بازتاب پس از عمل، کارورزان شروع به تجربه روش‌های جدید می‌کنند به دنبال بازی‌های زبانی، داستان‌سرایی، شبیه‌سازی مکالمات، استفاده از تصاویر و ویدئوها می‌روند. معلمان تنها از طریق تجربه و بازتاب می‌توانند به طراحان آموزش تبدیل شوند و فقط اجرا کنندگان برنامه درسی نباشند (Zeichner et al., 2014) معلمان زبان، تنها از طریق بازتاب تجربیات تدریس خود می‌توانند به معلمان مؤثر تبدیل شوند و یکی از مهم‌ترین اهداف آن‌ها، کاهش اضطراب زبانی و افزایش انگیزه دانش‌آموزان است (Richards et al., 2010) معلمان راهنما باید مدل‌های فکور باشند تا کارورزان یاد بگیرند چگونه فکر کنند. (Loughran, 2002). درست است که ۵۷٪ از کارورزان تأثیر مثبت درس کارورزی را در ساده‌سازی و جذاب‌سازی آموزش عربی تأیید می‌کنند، اما این رقم نشان می‌دهد که بیش از ۴۰٪ یا تأثیری ندیده‌اند یا نظر مشخصی ندارند. این یافته نشان می‌دهد که کارورزی در رشته عربی هنوز به طور کامل به فضایی برای تربیت معلم فکور تبدیل نشده است.

نمودار شماره ۱۳) رابطه دروس دانشگاهی و دانشی که در کلاس عربی لازم است

۱۳. دروس ارائه شده در دانشگاه با دانشی که من در کلاس کارورزی عربی احتیاج دارم هماهنگ است

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۳۵	۳۵.۳۵%
۲	مخالفم	۲۷	۲۷.۲۷%
۳	نظری ندارم	۱۸	۱۸.۱۸%
۴	خیلی مخالفم	۱۵	۱۵.۱۵%
۵	خیلی موافقم	۴	۴.۰۴%

جدول شماره ۱۳) رابطه دروس دانشگاهی و دانش موردنیاز در کلاس عربی

مجموع موافقان ۳۹٪ و مخالفان ۴۲٪ است. لذا ۴۲٪ از کارورزان با عدم انطباق دروس دانشگاهی با نیازهای تدریس عربی موافقت و احساس می‌کنند که آموزش‌های دانشگاهی با نیازهای واقعی کلاس درس هماهنگ نیست. این یافته نگران‌کننده است و نشان‌دهنده شکاف بین نظریه و عمل در برنامه آموزش معلمان عربی است. کارورزان رشته آموزش عربی در کلاس‌های کارورزی متوجه می‌شوند که دروس دانشگاهی بیشتر تحلیلی، زبان‌شناختی و ادبی هستند (مثل نحو، صرف، بلاغت، ادبیات عربی)، اما در کلاس عربی مدرسه با چالش‌هایی متفاوت مواجه می‌شوند به عنوان نمونه چالش چگونه دانش‌آموز را به صحبت کردن ترغیب کنیم؟ یا چگونه قواعد را با بازی آموزش دهیم؟ یا چگونه اضطراب زبانی را کاهش دهیم؟ یا چگونه از فناوری در تدریس عربی استفاده کنیم؟ اما این مهارت‌ها در دروس دانشگاهی رشته آموزش عربی کم‌رنگ هستند. بسیاری از دروس دانشگاهی روی محتوای زبان عربی متمرکزند، نه روش تدریس آن. این در حالی است که طبق نظریه‌های آموزش معلمان، دانش معلمی شامل چهار بعد است

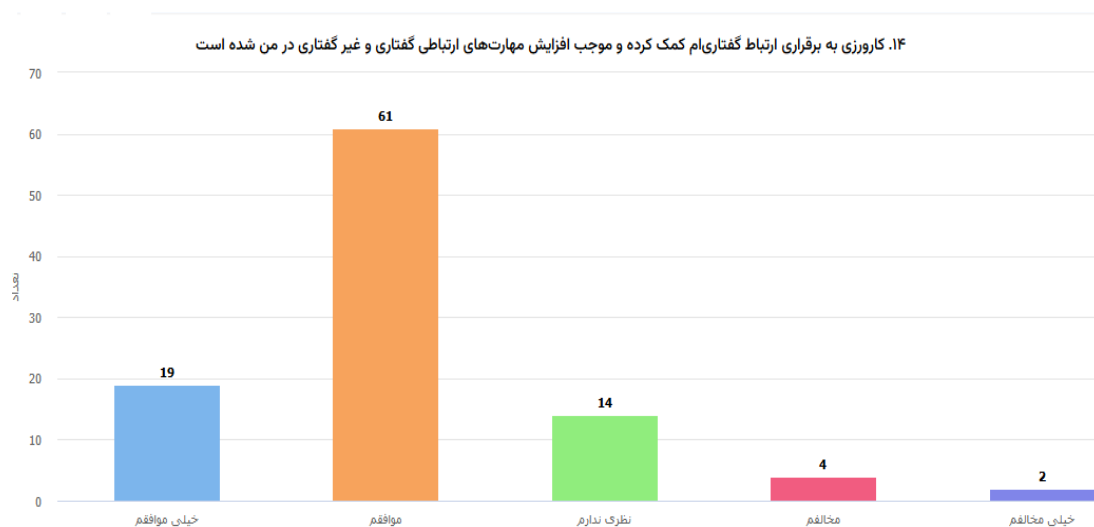
-دانش محتوایی (مثلاً قواعد عربی)

-دانش روش‌شناختی (چگونه عربی را تدریس کنیم؟)

-دانش متن آموزشی (شرایط دانش‌آموزان، محیط مدرسه)

-دانش بازتابی و اخلاقی (تفکر در عمل، ارزش‌های آموزشی) (Shulman, 1987)

نمودار شماره ۱۴) رابطه کارورزی و یادگیری ارتباط

۱۴. کارورزی به برقراری ارتباط گفتاری کمک کرده و موجب افزایش مهارت‌های ارتباطی گفتاری و غیر گفتاری در من شده است

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	موافقم	۶۱	۶۱٪
۲	خیلی موافقم	۱۹	۱۹٪
۳	نظری ندارم	۱۴	۱۴٪
۴	مخالفم	۴	۴٪
۵	خیلی مخالفم	۲	۲٪

جدول شماره ۱۴) رابطه کارورزی و یادگیری ارتباط

براساس نمودار ۸۰٪ کارورزان (چهار پنجم نمونه) معتقدند که کارورزی تأثیر مثبت و معنی‌داری در توسعه مهارت‌های ارتباطی گفتاری (سخن‌گویی، روانی کلام، لحن) و غیرگفتاری (زبان بدن، تماس چشمی، حضور ذهنی در کلاس) داشته است. فقط ۶٪ مخالف هستند که نشان‌دهنده روشی مؤثرتر از کارورزی در توسعه مهارت‌های ارتباطی نیست.

این یافته‌ها نشان می‌دهد کارورزی به‌عنوان یک فضای رشد حرفه‌ای واقع‌گرا، نقش بسیار مؤثری در توسعه مهارت‌های ارتباطی معلمان تازه‌کار عربی ایفا کرده است. در تدریس هر زبانی ارتباط مؤثر معلم یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیت آموزشی است. مهارت‌های ارتباطی در بخش گفتاری (روانی کلام، وضوح، لحن) و غیرگفتاری (تماس چشمی، لبخند، حرکات دست) تأثیر معنی‌داری بر انگیزه دانش‌آموزان و کاهش اضطراب زبانی دارند. معلمان می‌کنند که در این مهارت‌ها مهارت دارند، کلاس‌های پویاتر و یادگیری عمیق‌تری دارند.

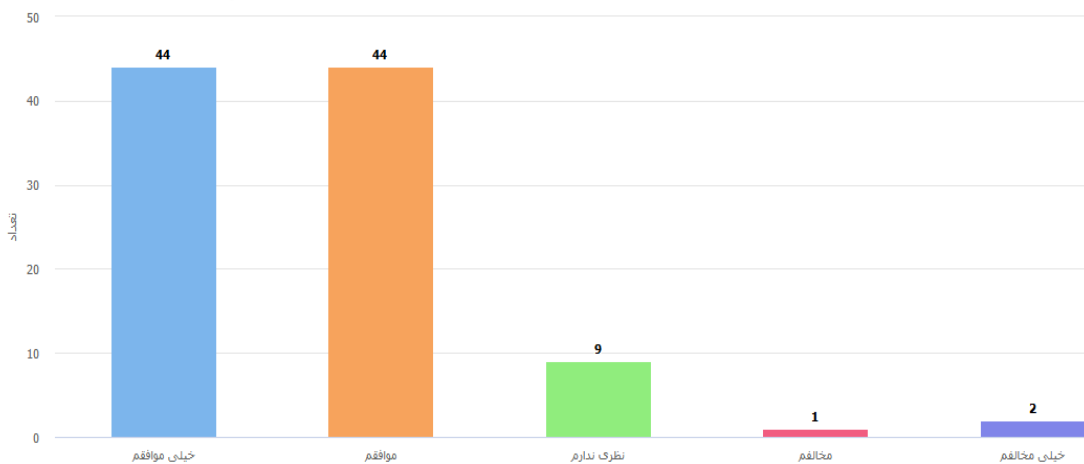
کارورزی، فضایی است که دانشجو برای اولین بار در نقش معلم قرار می‌گیرد و مجبور است. با دانش‌آموزان تعامل واقعی داشته باشد، نه فقط سخنرانی کند. پاسخ‌های غیرکلامی دانش‌آموزان (سردرگمی، خستگی، بی‌علاقگی) را درک و پاسخگو باشد. حالت صوتی، لحن، سرعت گفتار خود را اصلاح کند تا مفهوم را بهتر منتقل کند. این فرآیند، یادگیری از طریق عمل و بازخورد است همان چیزی که در کلاس‌های دانشگاهی امکان‌پذیر نیست.

کارورزی به‌عنوان فضایی برای تمرین ارتباط واقعی با دانش‌آموزان، نقش کلیدی در توسعه مهارت‌های ارتباطی غیرگفتاری معلمان تازه‌کار داشته است. بیش از ۷۵٪ کارورزان اعلام کردند که در این دوره برای اولین بار یاد گرفته‌اند چگونه با زبان بدن و لحن، کلاس را مدیریت کنند. همان‌طور که دونالد شون (Schon, 1983) بیان می‌کند، معلم فکور در حین عمل به پاسخ‌های شاگردان توجه می‌کند و در لحظه استراتژی ارتباطی خود را اصلاح می‌کند. کارورزان در تجربه کارورزی، برای اولین بار این حس بازتاب در عمل را تجربه می‌کنند.

معلم فکور تنها با دانش زبان عربی نمی‌تواند مؤثر باشد؛ بلکه باید بتواند از طریق ارتباط گفتاری و غیرگفتاری، دانش‌آموز را به فعالیت و تعامل ترغیب کند. کارورزی فرصتی بی‌نظیر برای فراگیری این مهارت‌ها است. کارورزی به‌عنوان یک تجربه رشد حرفه‌ای، نقش بسیار مؤثری در توسعه مهارت‌های ارتباطی گفتاری و غیرگفتاری معلمان تازه‌کار عربی داشته است؛ چنان‌که ۸۰٪ از کارورزان این تأثیر را تأیید کردند.

نمودار شماره ۱) کارورزی و فرصت ارتباط با افراد حرفه‌ای

۱۵. یکی از با ارزش‌ترین جنبه‌های کارورزی به دست آوردن فرصتی برای صحبت کردن رسمی و غیر رسمی با افراد حرفه‌ای در زمینه شغلی‌ام یعنی دبیری عربی است.

۱۵. یکی از با ارزش‌ترین جنبه‌های کارورزی به دست آوردن فرصتی برای صحبت کردن رسمی و غیر رسمی با افراد حرفه ای در زمینه شغلی‌ام یعنی دبیری عربی است.

ردیف	عنوان	تعداد	درصد
۱	خیلی موافقم	۴۴	۴۴%
۲	موافقم	۴۴	۴۴%
۳	نظری ندارم	۹	۹%
۴	خیلی مخالفم	۲	۲%
۵	مخالفم	۱	۱%

جدول شماره ۱۵) کارورزی و فرصت ارتباط با افراد حرفه‌ای

مجموع موافقان ۸۴٪ و مخالفان ۳٪ است یعنی بیش از چهار پنجم کارورزان معتقدند که ارتباط با حرفه‌ای‌ها (مانند معلمان مجرب، معاونان آموزشی، مدیران مدرسه) در طول دوره کارورزی یکی از ارزش‌های کلیدی تجربه کارورزی بوده است. یادگیری حرفه‌ای از طریق مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی صورت می‌گیرد نه فقط از طریق خواندن کتاب؛ دانشجوی معلمان ابتدا به‌عنوان عضو محیطی وارد جامعه معلمان می‌شوند. ارتباط با معلمان مجرب، فرصت یادگیری ضمنی قوانین، هنجارها و مهارت‌های نامکتوب حرفه را فراهم می‌کند (Lave et al., 1991)

ارتباط با معلمان مجرب منبع یادگیری و فرصت شغل است. در محیط مدرسه، کارورزان نه تنها با دانش‌آموزان، بلکه با کادر اداری مدرسه ارتباط برقرار می‌کنند. این ارتباطات می‌تواند به یادگیری راهبردهای عملی و تشکیل هویت حرفه‌ای از طریق الگوبرداری منجر شود. طبق آمار ۸۴٪ از کارورزان بیان کردند که ارتباط با معلمان مجرب در مدرسه، نه تنها به یادگیری آن‌ها کمک کرد، بلکه برای آن‌ها دریچه‌ای به جهان حرفه‌ای دبیری گشود.

کارورزی برای دانشجوی معلمان یک سرمایه اجتماعی است، مفهوم سرمایه اجتماعی (Bourdieu, 1986) بیان می‌کند که دسترسی به شبکه‌های اجتماعی، منبعی از فرصت‌های اقتصادی و شغلی است. در حوزه آموزش معلم، ارتباط با معلمان و مدیران مدرسه، نوعی سرمایه اجتماعی محسوب می‌گردد که می‌تواند در آینده شغلی کارورز تأثیرگذار باشد.

نتیجه گیری

این پژوهش با بهره‌گیری از چارچوب نظری دونالد شون نشان داد که درس کارورزی در رشته آموزش زبان عربی، فضایی بالقوه برای پرورش تفکر تأملی و حرفه‌ای شدن دانشجوی معلمان فراهم می‌آورد. تحلیل تجربیات دانشجویان نشان داد که زمانی که دانشجویان به صورت آگاهانه و منظم در مورد فعالیت‌های آموزشی خود تفکر می‌کنند، چه در حین تدریس (تفکر در عمل) و چه پس از آن (تفکر بر عمل) توانایی‌های شناختی و انعکاسی آنان در جهت بهبود عملکرد آموزشی تقویت می‌شود. با این حال، این فرآیند بازتابی، بدون حمایت مناسب از سوی اساتید راهنما و معلم راهنما می‌تواند ناقص یا سطحی بماند. یافته‌ها همچنین تأکید کردند که بین دانش نظری دانشگاهی و واقعیت‌های کلاس درس عربی شکاف وجود دارد و نیازمند طراحی برنامه‌های کارورزی پویاتر و تعاملی‌تر است که در آن، بازتاب نه به‌عنوان یک فعالیت جانبی، بلکه به‌عنوان هسته اصلی یادگیری حرفه‌ای در نظر گرفته شود. نگارندگان با بررسی پاسخ‌های دانشجویان دریافتند آگاهی کارورزان درس عربی با چارچوب معلم فکور^۱ دونالد شون (۱۹۸۳) هم‌خوانی دارد. شون استدلال می‌کند که حرفه‌ای مؤثر کسی نیست که دانش فنی یا تئوریک دارد، بلکه کسی است که بتواند دانش خود را در شرایط پیچیده عملی تطبیق دهد. به عبارت دیگر، شناخت تخصصی دبیر درس عربی از زبان عربی و آشنایی داشتن با دانش صرف، نحو،

¹ - Reflective Practitioner

ادبیات و بلاغت عربی به تنهایی کافی نیست، مگر آنکه این دانش همراه با دانش آموزشی تدریس زبان باشد. کارورز رشته آموزش عربی دانشگاه فرهنگیان قم در حال ورود به فرآیند تبدیل شدن به معلم فکور هستند. آن‌ها با تأمل در تجربیات کارورزی خود چه هنگام تدریس و چه پس از آن توانسته‌اند مشکلات عربی‌آموزی دانش‌آموزان را در حوزه‌های مهارت‌های زبانی، ضعف در درک ساختار جمله، یا ناکارآمدی روش‌های سنتی، کج‌فهمی‌های زبانی، یا ناتوانی در انتقال قواعد صرف و نحو عربی را شناسایی کنند. اما یک شکاف آموزشی بین محتوای دروس نظری و نیازهای عملی کارورزی را مشاهده کرده‌اند و دریافته‌اند دروس پیش نیاز کارورزی در میدان عمل نتوانسته به آن‌ها کم کند زیرا دروس پیش‌نیاز فقط به انتقال دانش بسنده کرده‌اند و فرصتی برای تمرین تفکر در موقعیت‌های شبه‌واقعی (مثل شبیه‌سازی کلاس، نقد موردی و تأمل) فراهم نکرده‌اند، دانشجویان در کارورزی با کمبود مهارت عملی مواجه می‌شوند. این یافته نقطه ضعف ساختاری را در سیستم آموزشی دانشگاه فرهنگیان نشان می‌دهد. برای آموزش زبان‌های خارجی یا دوم مانند زبان عربی در مدارس که با چالش‌های خاصی (مانند انزوا از محیط زبانی، خشکی محتوا، ترس دانش‌آموزان از قواعد) مواجه است. کارورزی فرصتی است که دانشجو معلمان قبل از ورود به مدرسه به عنوان معلم، با این چالش‌های جانبی روبرو شده و پاسخ قانع‌کننده‌ای برای آن‌ها بیابند.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

منابع

- امام‌جمعه، محمدرضا و مهرمحمدی، محمود. (۱۳۸۵). نقد و بررسی رویکردهای تدریس فکورانه به منظور ارائه برنامه درسی تربیت معلم فکور. *فصلنامه مطالعات برنامه درسی*، ۱ (۳)، ۳۰-۶۶.
- ایروانی، شهین. (۱۳۸۸). *رابطه نظریه و عمل در تعلیم و تربیت*، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- بادله، علیرضا. (۱۳۹۹). شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر ارتقای کیفیت اجرای کارورزی و ارزیابی وضع موجود در دانشگاه فرهنگیان استان مازندران. *مجله مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، ۹ (۲۵)، ۸-۳۵.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.2423494.1399.9.4.1.5>
- تقی زاده، هدایت‌الله. (۱۴۰۰). نقش کارورزی در رشد حرفه‌ای مرتبط با آموزش زبان عربی، *مجله پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب*، ۳ (۳)، ۲۲۳-۲۴۲.
- خروشی، پوران و پریشانی، ندا و قربانی، سمیه. (۱۳۹۹). بررسی مسایل و مشکلات درس کارورزی از نظر مدرسین دانشگاه فرهنگیان (مطالعه موردی: دانشگاه فرهنگیان اصفهان). *فصلنامه مطالعات سیاستگذاری تربیت معلم*، ۳ (۵)، ۱۳-۳۹.
- سبحانی‌جو، سبحان و بابایی، علی. (۱۴۰۲). تبیین دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان نسبت به برنامه درسی کارورزی بر اساس نظریه داده‌بنیاد، *مجله مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، ۱۲ (۳۶)، ۱۲۰-۱۴۸.
<https://doi.org/10.48310/pma.2023.3317>
- عرب زاده، عبدالرضا و اولادیان، معصومه. (۱۴۰۰). تبیین راهبردها و پیامدهای تحقق نظام کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان، *مجله رهبری و مدیریت آموزشی*، ۱۴ (۵۵)، ۱۶۵-۱۸۸.
- قریشی خوراسگانی، مریم‌السادات. (۱۴۰۱). تأثیر کارورزی بر توسعه فردی و حرفه‌ای دانشجویان: نقش میانجی مهارت، *مجله علوم تربیتی*، ۲۹ (۱۴)، ۱۸۷-۲۰۲.
<https://doi.org/10.22055/edus.2022.38867.3290>
- معصوم پناه، زهرا و تحریریان، محمدحسن و افضل‌ی، کتایون و بابایی، احمدعلی. (۱۳۹۶). تجزیه و تحلیل انتقادی نیازهای دروس کارورزی در دانشگاه فرهنگیان: دیدگاه مربیان و دانشجویان. *مجله Iranian Journal of English for Academic Purposes*، ۲، ۶۰-۸۲.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۷۹). *بازاندیشی فرآیند یاددهی-یادگیری و تربیت معلم*، تهران: انتشارات مدرسه.

نفیسی تبار، معصومه. (۱۴۰۰). بررسی مدل روابط کارورزی فکورانه با صلاحیت‌های حرفه‌ای دانشجوی معلمان در دانشگاه شهید رجایی تهران، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد.

References

- Arabzadeh, Abdolreza, & Oladian, Masoumeh. (1400). Explaining the strategies and consequences of realizing an internship system based on reflective teacher education at Farhangian University. *Journal of Educational Leadership and Management*, 14 (55), 165-188. [In Persian]
- Badeleh, Alireza. (1399). Identifying effective components on improving the quality of internship implementation and evaluating the current situation in Farhangian University of Mazandaran province. *Journal of Educational and School Studies*, 9 (25), 8-35. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.2423494.1399.9.4.1.5> [In Persian]
- Bourdieu, Pierre. (1986). *The Forms of Capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press.
- Emam Jomeh, Mohammad Reza, & Mehr Mohammadi, Mahmoud. (1385). Critique and review of reflective teaching approaches to propose a reflective teacher education curriculum. *Curriculum Studies Quarterly*, 1 (3), 30-66. [In Persian]
- Fletcher, E., Mountjoy, K., & Bailey, G. (2001). Exploring concerns of business student's teacher. *Delta Pi Epsilon Journal* 53 (1), 14-27.
- Ghorishi Khorasgani, Maryam Sadat. (1401). The effect of internship on students' personal and professional development: The mediating role of skill. *Journal of Educational Sciences*, 29 (114), 187-202. <https://doi.org/10.22055/edus.2022.38867.3290> [In Persian]
- Iravani, Shahin. (1388). *The relationship between theory and practice in education*. Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian]
- Khoroushi, Pouran, Parishani, Neda, & Ghorbani, Somayyeh. (1399). Investigating the issues and problems of the internship course from the perspective of Farhangian University instructors (Case study: Farhangian University of Isfahan). *Quarterly Journal of Teacher Education Policy Studies*, 3 (5), 13-39. [In Persian]
- Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*, (2nd ed.). Oxford University Press.
- Lave, Jean., & Wenger, E.tienne (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.
- Loughran, J. John. (2002). *Effective Reflective Practice: Implications for Learning to Teach*. The International Journal of Educational Management.v53. 33-43.
- Masoumpanah, Zahra, Tahrireyan, Mohammad Hassan, Afzali, Katayoun, & Babaei, Ahmadali. (1396). Critical analysis of internship course needs at Farhangian University: Instructors and students' perspectives. *Iranian Journal of English for Academic Purposes*, 2, 60-82. [In Persian]
- Mehr Mohammadi, Mahmoud. (1379). *Rethinking the teaching-learning process and teacher education*. Tehran: Madreseh Publications. [In Persian]
- Moore, Leslie. (2013). *Starting The Conversation: Using The Curreri Process to Make the Teaching Internship Experience More Positive and Encourage Collaborative Reflection in Internship Site Schools*. Simposio Internacional. Barcelona, De Noviembre.
- Munby, Hugh., & Russell, Tom. (1989). Educating the reflective teacher: An essay review of two books by Donald Schon. *Journal of Curriculum Studies*, 21, 71-80.

- Nafisi Tabar, Masoumeh. (1400). *Investigating the model of reflective internship relationships with professional competencies of student teachers at Shahid Rajaei University of Tehran*. Shahid Rajaei Teacher Training University, Master's thesis. [In Persian]
- Ord, Jon. (2012). John Dewey and Experiential Learning: Developing the theory of youth work. *Youth & Policy*, (108), 55.
- Ramage, Magnus. (2017). Learning and Change in the Work of Donald Schön: Reflection on Theory and Theory on reflection, in D.B. Szabla et al. (eds.), *The Palgrave Handbook of Organizational Change Thinkers*, DOI 10.1007/978 3-319-52878-6_57
- Richards, Jack. C., & Lockhart, Charles. (2010). *Reflective Teaching in Second Language Classrooms*. Cambridge University Press.
- Ruhanen, Lisa. Robinson, Richard. (2013). A Foreign Assignment: Internships and International Students: *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Vol. 20, 1-4.
- Salerni, Anna. Sposetti, Patrizia. Szpunar Giordana (2014). Narrative Writing and University Internship Program. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, Vol. 140, 133-137.
- Schon Donald. A. (1987). *Educating the Reflective Practitioner*. Jossey-Bass.
- Schon, Donald. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*, New York: Basic Book.
- Shulman LEE. S. (1986). *Those who understand: Knowledge growth in teaching*. Educational Researcher, 15 (2), 4-14.
- Sobhanijou, Sobhan, & Babaei, Ali. (1402). Explaining the perspective of Farhangian University faculty members towards the internship curriculum based on grounded theory. *Journal of Educational and School Studies*, 12 (36), 120-148. <https://doi.org/10.48310/pma.2023.3317> [In Persian]
- Taghizadeh, Hedayatollah. (1400). The role of internship in professional development related to Arabic language teaching. *Journal of Research in Arabic Language and Literature Education*, 3 (3), 223-242. [In Persian]
- Vescio, V., Ross, D., & Adams, A. (2008). A review of research on the impact of professional learning communities on teaching practice and student learning. *Teaching and Teacher Education*, 24, 80-91.
- Zeichner, Kenneth. M., & Liston, Daniel. P. (2014). *Reflective Teaching: An Introduction*. Routledge.